BasNûçe
HERDEM RASTÎ
ISSN 2148-5305
Rojname ya heftane ya nûçeyî - 2.5 TL
Hejmar: 96 28 Adar - 04 Avrêl 2016 basnuce.com

Hunermend Kazo:

Dengbêjiya îro sergêjî ye

R16

Siyaseta kurd

Piştgirî bo federasyona Rojava

Nûnerên partiyên siyasî ku geşedenên li çar parçeyên Kurdistanê ji nêz ve dişopînin, diyar dikin ku ragehandina federasyonê ji bo hemû kurdan destkeftiyeke û dibêjim ew amade ne ku di hemû waran de piştgiriyeke eşkere bidin federasyona Rojava.

Olana federasyona ku di 13'ê Adarê de kurdên Rojava ragihand di qada navnetewî de jî didomin. Ragihandina federasyonê bû cihê tatêlê û niha çavên siyaseta kurd li benda helwesta Hevpeymeniya Navnetewî ku piştgiriya leşkerî dide kurdên Rojavayê.

Prof. Dr. Rafik Sulaiman:

Federalizm baştirîn çareserî ye

Ji bo ku kurdên Rojava bibin yek, çind şertên gavyane hene. Tenê Amerîka û Rûsya dikarin hezên rêjima Sûriyê ji herêma kurdan derxin. Di dema ku hezên ewlekariya Esad ji herêmên kurdan bên derxistin, hingê Amerîka û hevalbendên wê wek Almanya, Îngiltere, Fransa dibin berdîl. Ev yek wê yekitiya kurdan çebûnbar bike.

R08-9

Mûsil li benda Peşmerge ye

Serokê RHK'ê Mesûd Barzanî daxuyand ku, ji bilî serbixwebûnê ti bijardeyek din ji bo wan nemaye û heger di rapirsiyê de encamek erênî derbikeve, ew ê Kurdistana Serbixwe rabigehînin. Barzanî got: "Ji bilî serxwebûnê ti bijardeyek me nemaye." Barzanî diyar kir ku beriya hilbijartinên DYE'yê dixwazin rapirsiya serxwebûnê encam bidin û got: "Îsal beriya hilbijartinên serokatiya DYE'yê, me divê rapirsiyê encam bidin."

R04-5

Siyaseta kurd

Piştgiriya federasyona Rojava dike!

M.Salih Batırhan - Zeyat Cebo
Çimen Gümüş

Xwepêşandan û çalakiyên sala 2011'an li dijî rejîma Sûriyê destpêkirin û bûn sedema şerê navxweyî û destwerdana hêzên navnetewî ya wî welatî berdewam dikin. Ji 2011'an û vir ve di encama şer û pevçûnên di navbera rejîma Beşar Esad û komên selefî yên ji aliyê Mîhwera Sunnî ve li Sûriyê hatin bicihkirin û hewl didin Beşar Esad ji desthilatê bêxin, gelek bajarên Sûriyê hat kirin û bû sedema mirina bi sed hezaran mirovan û koçberiya milyonan. Netewên Yekgirtî (NY) ji bo çareserkirina qeyrana Sûriyê ku her ku diçe kur dibe û bûye meseleyeke navnetewî û rejîm û opzîsyona Sûriyê li Cenevreyê aniye ba hev, dixwaze agirbesta demkî ya Sûriyê ku meha Sibatê hatibû ragihandin, dirêj bikin û bi hikûmeteke demkî Sûriyê bibin hilbijartinan.

Kurdên ku ji sala 2012'an û pê ve li dijî êrişên komên selefî bajarên Rojava parastin û sala 2014'an li bajarên Rojava bi damezrandina pergala kantonan, hewl dan ku îstîqrarê bînin herêmê, herî dawiyê 13'ê Adarê li Qamişlo 'Sîstema Federalî ya Demokratîk a Rojava- Bakûrê Sûriyê' ragihandin. Piştî ku li Sûriyê niqaşên federasyonê destpê kirin, Serokê Rêveberiya Herêma Kurdistanê, Mesûd Barzanî bang li partiyên siyasî yê Rojava kiribû û jiwan daxwaz kiribû ku bi israr doza federasyonê bikin. Piştgirîdayîna Serokê RHK'ê Mesûd Barzanî bala hemû partiyên siyasî kişand. Siyatmedarên Kurdistanê ji BasNûçe'yê re axivîn û ragihanadin ku pergala federasyonê destkeftiyeke girîng e. Her wiha partiyên siyasî eşkere kirin ku ew amade ne piştgiriyê bidin federasyonê

Parlamenterê HDP'ê Geverî: Wê referandûma serxwebûnê jî pêk were

Parlamenterê HDP'ê yê Wanê Adem Geverî got ku bi can û dil piştgiriyê didin federasyona hatiye ragihandin û diyar kir ku ev mafê kurdan yê herî rewa ye. Geverî eşkere kir ku ev ji bo hemû mirovahiyê mînaka serketiyê ye û wiha axivî: "Ev ji bo dabînkirina azadî, dad, hiqûq û mafên li Rojhilata Navîn geşedanek erênî ye. Ji wî alî ve em bi kêfxweşî pêşwazî dikin. Ji hêla din ve ji ber ku ne tenê ji aliyê PYD'ê yan jî hinek partiyan ve hatiye îlankirin û vîna gel nîşan dide helbet em ê piştgiriyê bidinê. Lê em hêvî dikin ku ev mayînde be û ji aliyê civaka navnetewî ve jî bê qebûlkirin."

Serokê PAK'ê Özçelik: Divê partiyên kurd rêveberiyeke hevbeş pêk bînin

Serokê Giştî yê Partiya Azadiya Kurdistanê (PAK) Mustafa Özçelik, diyar kir ku ew girîng dibînin û pêkvegirêdana kantonên Rojava gelekî girîng e. Her wiha Özçelik destnîşan kir ku divê TEV – DEM û ENKS bi hev re tevbigerin û axaftina xwe wiha domand: "Rastiyek heye ku em tînin ziman. Heta ku kurd û partiyên kurd neyên ba hev û bernameyeke Kurdistanî pêk neyînin, ev pêngav çareseriya rastîn dabîn nake. Helbet yekgirtina kantonan û rêveberiyeke hevbeş rasttir e. Lê belê divê partiyên li Rojavayê Kurdistanê rêveberiyek hevbeş ava bikin. Çareseriyên ji bilî vê, wê çaresernekirin û paşdexistina pisgirêkan bi xwe re bîne.

Denvedanên federasyona ku 13'ê Adarê kurdên Rojava ragihandibûn didomin. Ragihandina federasyonê bû cihê tatêlê ku ka hevpeymeniya navnetewî ku di şerê li dijî DAIŞ'ê de piştgirî dida yekîneyên leşkerî yên Rojava wê piştgiriyê bidin pergala federasyonê an ne.

Parlamenterê PDK'ê Cewher Qadir: Rêya herî maqûl federasyon e

Parlamenterê Partiya Demokrat a Kurdistanê (PDK) Ferhan Cehwer Qadir eşkere kir ku hem weke Parlamentoya Kurdistanê û hem jî weke PDK, ew piştgiriyê didin federasyona Rojava. Qadir got ku Serokê Rêveberiya Herêma Kurdistanê (RHK) Mesûd Barzanî jî di daxuyaniyê xwe de diyar kiriye ku ji bo çareserkirina pirsgirkên li Sûriyê û pêşeroja wî welatê bijardeya herî guncaw federasyon e û axaftina xwe wiha domand: "Kurdên Rojava ji bo ku bibin xwedî statû û misogerkirina mafên xwe, têkoşîneke mezin dan. Berdelên mezin dan. Em federasyona ku di encama van berdelan de hat ragihandin, pîroz dikin. Ji bo ku federasyon mayînde bibe, divê kurd pêwendiyên di navbera xwe de pêşde bibin û bibin yek dil û yek helwest. Ya herî girîng jî divê ji serpêhatiyên Başûrê Kurdistanê ders bigirin." Qadir da zanîn ku hêzên navnetewî pergala federasyonê nasnekirine û got, "Lê belê divê hemû cîhan hem li Sûriyê û Rojava û hem jî di herêmê de mafên demokratîk ên kurdan nas bike. Di demekî ku Başûrê Kurdistanê ji bo serxwebûnê hewl dide de, ev pêngava kurdên Rojava ya ji bo çareserkirina qeyrana Sûriyê di çarçoveyeke demokratîk de gelekî girîng e.

Parlamenterê HDP'ê Erdoğmuş: Em ji bo Sûriyê têkariyek dibînin

Parlamenterê HDP'ê yê Amedê Nimetullah Erdoğmuş diyar kir ku ev asta ku hatinê merhaleyek e û got ku ev asta gelek têkoşînên ku di encama şerê navxweyî yê Sûriyê ku ev ji 5 salan zêdetir e û tevkariya Sûriyê ye. Erdoğmuş destnîşan kir ku Rojava gihiştiye qonaxeke nû û got, "Di encama qonaxê de em vê ji bo Sûriyê duristbûnekê dibînin. Ji ber ku dema me got federasyon, ji fikra 'niha di nava Sûriyê de pergaleke piranîparêz dibe ku bibe çareserî', hatiye ragihandin."

Serokê PDK Bakûr Bucak: Divê aktorê federasyonê kurd bin

Serokê Platforma Kurdên Demokrat (PDK – Bakûr) Sertaç Bucak ragihand ku federasyon ji bo çareserkirina pisgirêka Sûriyê pergala rêvebirinê ya herî guncaw e û ew vê ji destpêkê û vir ve diparêzin. Bucak got, "Dema federasyon hat ragihandin, me got ragihandina federasyonê rast e. Di îlana vê federasyonê de divê lihevkirinek hebe. Divê di serî de di nevbera kurdan de yekitiyek hebe. Ev yekitî niha tuneye. PYD ligel ereb û hêzên din tevdigere. Lê belê divê aktorê sereke kurd bin Ji ber wê yekê

Rostem Cihangiri

Adem Geveri

Dîler Mistefa

Mustafa Özçelik

Nimetullah Erdoğmuş

Şiwan Qeledizeyî

Sertaç Bucak

Sehanok Dibo

Mihemmed Emin

ENKS'ê pêngavek girîng û erênî avêt." Bucak destnîşan kir ku ji bo ku federasyon serbikeve, divê rêkeftinek di navbera kurdan de pêk were û wiha axivî: "Eger kurd bixwazin li Rojava bibin xwedî statuyek, divê di nevbera xwe de yekitiyekê ava bikin. Tu hêz bi serê xwe, serkeftinekê bidest naxin. Divê partiyên kurd yên li wir yekitiyekê pêk bînin."

Şêwirmendê HAK-PAR'ê Karakoç: Federasyon çereseriyeke rast e

Şêwirmendê Serokê Giştî yê Partiya Maf û Azadiyan (HAK – PAR) Refik Karakoç, diyar kir ku ji berê û vir we û ji destpêka rûdana pirgirêka Sûriyê wan gotiye ku federasyon federasyon çereseriya herî rast e. Karokoç got ku li Sûriyê pêvajoyek jê veneger tê jiyîn û di mijara federasyonê de Başûrê Kurdistanê mînak nîşan da û wiha axivî: "Ji bo Rojava jî li gor me çereseriya herî rast federasyon e. Ji îro û pê ve ya bê kirin, divê kurdên Rojava yekitiye xwe pêk bînin. Weke ENKS, weke TEV – DEM, divê helwest û siyeseteke hevpar destnîşan bikin û li pêşberî raya giştî ya cîhanê li maf û hiqûqa xwe xwedî derkevin. Peywîra dikeve ser milên me jî ew e ku divê eger wan ev pêvajo bi hevre meşand, piştgirî û alîkariya wan bikin.

Parlamenterê YNK'ê Dilêr Hesen: Rêz bo vîna gelê Rojava Parlamenterê Yekitiya Niştimaniya Kurdistanê (YNK) Dilêr Mistefa Hesen got, "Dewletên ku piştî Peymana Sykes – Picot ku Kurdistan kirin çar parçe li ser axa Kurdistanê ava bûn, di sedsala derbasbûyî de ji bo gelan ji bilî êş û zilmê tiştek neanîne. Dewletên ku niha hebûna wan tenê li ser nexşeyê ma ye di mijarên mafên mirovan, demokrasiyê de tu tişt ji xelkê re neanîn." Hesen diyar kir ku gelên din ên bindest ligel kurdan demokrasiyê li ser dewletên herêmê ferz dikin. Hesen her wiha destnîşan kir ku kurd dixwazin çarenûsa xwe diyar bikin û axaftina xwe wiha domand: "Ji bo ku kurdên Rojava bibin xwedî statu û maf, pergala federasyonê bo Sûriyê ji Sûriyê re guncaw e. Lewma federasyona li Rojava hatiye ragihandin ji bo destpêkê pêngaveke gelek girîng e. Kurdên Rojava divê ligel pêkhateyên din yên Sûriyê, pirsgirêkên xwe bi rêya diyalog û aşitiyê çareser bikin."

Parlamentera Yekgirtû Bahar Evdirehman: Divê kurdên Rojava bi hev re tevbigerin

Parlamentera Partiya Yekitiya Îslamî (Yekgirtû) Bahar Abdurahman Mahmud, rgihand ku wan weke Parlamentoya Herêma Kurdistanê kantonên Rojava bi awayekî fermî nas kirine û li gor hêza xwe piştgirî dane têkoşîna li Rojava. Mahmud destnîşan kir ku mafê kurdan heye ku li her çar parçeyan Kurdistanê jî serbixwe bin û wiha axivî: "Her çiqas rewşa siyasî ya herêmê derfet nede ku kurd li çar parçeyan bibin xwedî welatek hevpar û hevgirtî, piştî federasyona Başûrê Kurdistanê, ragihandina federasyona Rojava ji bo kurdan hêviyeke û pêngavek dîrokî ye. Mahmud got ku divê kurd ji her demê zêdetir din ava piştevaniyê de bin û axaftina xwe wiha domand: "Divê kurdên Rojava pêşiyê di ava xwe de û paşê jî bi kurdên parçeyên din re di nava yekitiyê de û bi hev re bin."

Parlamenterê Goranê Qadir: Divê vîna gelê Rojava bê naskirin

Parlamenterê Goranê Şêrgo Mihememedemîn Qadir federasyona Rojava û hêzên ku beşdar bûne pîroz kirin û got, "Weke Tevgera Goran, hem li RHK'ê û hem jî li parçeyên din, ji bo serkeftina doza kurd, yekitiya çar parçeyan diparêzin. Em destnîşan dikin ku divê pêwendiyên di navbera kurdên çar parçeyan de bihêz bin." Qadir diyar kir ku weke Parlamentoya Kurdistanê mîna ku kantonên Rojava nas kirin, federasyon jî nas kirin e û wiha axivî: "Em pê bawer in ku ji bo ku hemû pêkhateyên li Sûriyê bi hev re bijîn, modelê herî guncaw ev e. Ji bo ku hemû pêkhate û hêzên li Rojava û Sûriyê hebûna hevdu înkar nekin û di çarçoveya rêzgirtin li hebûna hevdu, bi hev re bijîn, ev pêngav gelekî girîng e. Divê kurd jî di nava xwede yekitiyekê ava bikin û bizanin bibin hêz."

Parlamenterê Bizotnewe Qeledizeyî: Rojava, divê bibe mînaka federaliyê

Parlamenterê Partiya Tevgera Îslamî (Bizotnewe) Şiwan Qeledizeyî got, "Weke tevgera Îslamî em federasyona li Rojava pîroz dikin û hêvî dikin ku li çar parçeyan ji bo doza kurdan ya azadiyê bibe tevkariyek. Li gor me divê kurd li çar parçeyan bi rêya diyalog û aşitiyê arîşeyên xwe çareser bikin û bibin xwedî statu ku mafê wan yên herî rewa ye." Şiwan Qeledizeyî di berdewamiya axaftina xwe de got ku ew girîng dibîne ku kurd li Rojava bi gel û pêkhateyên din re di çarçoveyeke demokratîk de nêzikî hev bibin û wiha dirêjî da axaftina xwe: "Hêvî dikin ku ev pergela federasyonê li demokrasiya Sûriyê jî tevkariyekê mezin bike û ji bo hemû Sûriye û Rojhilata Navîn bibe modeleke minak. Ji bo Rojava jî mijareke din ya girîng jî, yekitiya di navbera kurdan bi xwe de ye. Babetek gelek girîng e ku hemû aliyên siyasî û piştgiriyê bidin federasyonê û di nava rêveberiyê de cih bigirin. Yekitiya kurdên Rojava, tê wateya yekitiya bi hemû parçeyan re. Her çiqas federasyona Rojava ji aliyê dewleên cîhanê ve nehatibe nas kirin jî, ji bo me helwesta kurdan girîng e."

Rayedarê ENKS'ê Naso: Federasyon destkeftiyek kurdan e

Endamê Encumena Niştimaniya Kurd li Sûriyê (ENKS) Enwer Naso, got ku pergala federasyonê destkeftiyeke kurdan e. Naso diyar kir ku weke ENKS wan piştgiriya xwe ji bo pergala federasyonê ragihandiye û eşkere kir ku ENKS'ê pergala federasyonê kiriye di bernameya xwe de û pergala federasyonê wê çareseriyê ji bo Sûriyê bîne. Naso li ser daxuyaniyên partiyên kurd yên piştgiriya pergala federasyonê got, "Em spasiya cenabê Mesûd Barzanî û hemû siyasetmedarên kurd yên ku piştgirî dan gelê Rojava dikin."

Rêvebirê PDK-İ Cihangiri: Heta dawiyê em piştgir in

Endamê Desteya Rêveberiya Partiya Demokrata Kurdistan Îranê (PDKÎ) Rostem Cihangiri, eşkere kir ku weke PDKÎ wan piştgiriya pergala federasyona ku kurdên Rojava ragihandî dikin û ji bo hemû kurdan mizgineyek e. Cîhangîrî axaftina xwe wiha domand: "Birayên me yên li Rojava, zilma Hafiz Esad, Beşar Esad û komên selefî dîtin. Van zaliman vîn û daxwaza wan ya azadiyê neşikandin. Ragihandina federasyonê maf e û ji bo hemû kurdan li ser xêrê be."

Nûnerê PYD'ê Dibo:
Bo hemû kurdan pîroz be

Berdevkê Pêwendiyên Derve yê Partiya Yekitiya Demokratîk (PYD) Sehanok Dibo, got ku Pergala Federasyona Demokratîk ya Rojava – Bakûrê Sûriyê, pergala rêvebirinê ku Meclîsa Damezrêner îlan kir wê qeyrana Sûriyê çareser bike. Dibo got, "Pergala federasyonê ji hemû kurdan re ye û gelê Rojava re pîroz be. DAIŞ wê têk biçe û rejîma Baas û hemû desthilatên ku dawî li mafên sereke û daxwaza azadiyê ya gelê Sûriyê anîn, wê ji Sûriyê bên derxistin."

Nûnerên partiyên siyasî ku geşedenên li çar parçeyên Kurdistanê ji nêz ve dişopînin, radigihînin ku îlankirina federasyonê ji bo hemû kurdan destkeftiyeke û diyar dikin ku amade ne piştgiriyeke eşkere bidin federasyona Rojava.

Mûsil li benda Pêşmerge ye

Gotûbêjên derbarê rizgarkirina bajarê Mûsilê de berdewam dikin ku ev bajar ji sala 2014'ê ve di bin dagira DAIŞ'ê de ye. Artêşa Iraqê ku eve çend hefteye li herêma Mexmûrê bicîh bûye, ji bo rizgarkirina navçeya Geyara, dest bi operasyonekê kir. Di çarçoveya operasyonê de hejmarek gundên li başûr û rojhilatê Mûsilê ji destê DAIŞ'ê hatin rizgarkirin. Hêzên Pêşmerge beşdarê operasyonê nabin lê piştgirî û alîkariya zanyarî didin Artêşa Iraqê.

Zeyat Cebo

Li Iraqê amadekariyên Operasyona Mûsilê berdewam e. Artêşa Iraqê ku ku bi destûra Hikûmeta Hewlêrê li navçe ya Mexmûrê baregehek bo Operasyona Mûsilê danîbû, ji bo rizgarkirina bajar gava yekem avêt. Hêzên Artêşa Iraqê ji bo rizgarkirina navçeya Geyara ya nêzîkî Mûsilê dest bi operasyonekê berfereh kir. Lê ji ber ku di navbera Hewlêr û Bexdayê de heta niha rêkeftinek nîne, Hêzên Pêşmerge beşdarê operasyonê nabin.

Ji aliyê din ve çekdarên şîe yên ser bi Heşdî Şabî, li navçeyên nakok dest bi karên provakatîf kirin. Mîlîsên şîe, di serî de li Tûzxûrmatû, li hindek navçeyên din ên bajarê Kerkûkê, li dijî welatiyan dest bi zext û gefan kirin û hewldidin bi darê zorê xelkê ji herêmê veder bikin. Li ser vê yekê yekîneyek Hêzên Pêşmerge gihîştin navçeyê. Ji rexek din ve jî eşîrên erebên sûnne yên deverê, dixwazin herêmên wan bi rapirsiyê bikeve ser desthilata Herêma Kurdistanê. Erebên sûnne dibêjin ew ê di vê çarçoveyê de piştgiriyê bidin rapirsiya serxwebûnê.

Li aliyê din di nav partiyên RHK'ê de jî alozî didomin. Rexne û daxuyaniyên Cîgirê Yekem ê Sekreterê Giştî yê Yekîtiya Niştîmaniya Kurdistanê (YNK) Kosret Resûl Elî yên derbarê partiya xwe û malbata Talabanî de, derza di nava partiyê de careke din anî rojevê.

“Ji bilî serxwebûnê ti bijardeyek din nema”

Serokê RHK'ê Mesûd Barzanî daxuyand ku, ji bilî serbixwebûnê ti bijardeyek din ji bo wan nemaye û heger di rapirsiyê de encamek erênî derbikeve, ew ê Kurdistana Serbixwe rabigehînin. Barzanî ji beşa Îngîlîzî ya Al Monitor re axivî û got: “Ji bilî serxwebûnê ti bijardeyek me nemaye.” Barzanî diyar kir ku beriya hilbijartinên DYE'yê dixwazin rapirsiya serxwebûnê encam bidin û got: “Îsal beriya hilbijartinên serokatiya DYE'yê, me divê rapirsiyê encam bidin.” Barzanî ragihand ku ji bo ligel Iraqê bijîn gelek hewl dane û divê hikûmeta Bexdayê jî bêyî berdêl mafên kurdan nas bike û got: “Ji bo di nava sîstema Iraqê de bimînin me gelek hewl dan. Ji bo pêkvejiyanê me ji Destûra Iraqa Federal re got erê. Di vê mijarê de me niyeta xwe ya baş nîşan da.” Serokê RHK'ê Mesûd Barzanî da zanîn ku piştî ku Kurdistan gehişte serxwebûna xwe ew jî wê dest ji serokatiyê bikêşe û wiha got: “Wê demê ezê gelê kurd pîroz bikim û cihê xwe ji serokek din re bihêlim. Eve soza min e, ji wê û pêve ez ê weke serokê Kurdistanê li ser erk nemînim. Armanca min serxwebûna Kurdistanê ye. Ne ew e ku weke Serokê Kurdistanê bimînim.”

Osman: Hewlêr rijde li ser daxwaza serxwebûnê

Derbarê daxuyaniyên Serokê RHK'ê de siyasetmedarê kurd Mehmûd Osman ji bo BasNûçe axivî û got ku ev daxuyanî jî nîşan dide ka Mesûd Barzanî di mijara serxwebûnê de çend bi biryare. Osman got: “RHK'ê bi rijdî daxwaza serxwebûnê dike lê li pêşiya me pêvajoyek aloz heye. Ji bo rapirsiya serxwebûnê divê partî û aliyên kurdan û parlamen kom bibe û derbarê vê mijarê de bigehin biryarek hevpar û stratejiyekê diyar bikin. Herwiha divê şert û mercên navxwe û derve jî baş binirxînin.”

Mehmûd Osman daxuyand ku di navbera Hewlêr û Bexdayê de nemaye û got: “Di navbera herdu aliyan de bi hev bawerî nemaye. Hewlêr mijara bûdceyê û Bexda jî serxwebûnê dike hêcet. Lê Bexda êdî dibîne ku Kurdistan di mijara serxwebûnê de bi rijd e. Lewma pêwendiyên siyasî, aborî û heta yê çandî jî di navbera herdu aliyande cemidiye. Hebûna parlamenter û wezîrên kurd li Bexdayê jî tenê şiklî ye.” Siyasetmedarê kurd diyar kir ku kurd tenê daxwaza dostaniyê ji Bexdayê dikin û got: “Ji xwe kurd ji bo serxwebûnê daxwaza alîkariyan ji Bexdayê nakin. Bexda jî dizane ku êdî bi ti awayî kurd ligel Bexdayê de berdewam nabin.”

Ji bo operasyona Mûsilê pêngava yekem hate avêtin

Ji aliyekê din ve tekoşîna li dijî DAIŞ'ê berdewam dike. Wezîrê Berevaniya Iraqê Xalid el Ûbeydî bi awayek fermî ragihand ku operasyona rizgarkirina bajarê Mûsilê destpêkir. Artêşa Iraqê ku ji meha Sibatê ve leşkeran dişîne eniya Mexmûr û Guwerê û hêzên piyade yên 72 û 91 ên ser bi Firqeya 15 li vir bicîh kirine, roja 24'ê Adarê danê sibê ji başûr û rojavayê Mexmûrê ve dest bi pêngava yekem a operasyona rizgarkirina bajarê Mûsilê kir. Balafirên şer ên hêzên Koalisyona Navdewletî û yên Hêzên Esmanî yê Iraqê, ji şevê ve dest bi bombebaran navçeya Geyara kirin ku ev navçe 60 km dûrê navenda bajarê Mûsilê ye. Piştî bombebaranê danê sibê zû jî Artêşa Iraqê dest bi operasyonê kir. Di roja yekemîn a operasyonê de gundên Metenter, Tilşeîr, Nesir, Xetab, Selahiye, Nezre, Kermirdî, Kûdîle, Mehane ve Serab Cebir hatin rizgarkirin û gihîştin ber pira Geyara. Ji gundên hatine rizgarkirin, hejmarek mezin ên welatiyên ereb ên sivîl xwe radestê Hêzên Pêşmerge dikin.

“Wê Pêşmerge piştgiriyê bide operasyonê, lê beşdar nebe”

Li herêmên ku operasyon hatiye destpêkirin wê Hêzên Pêşmerge ewlekariya herêmê biparêze û zanyariyên di destê xwe de li gel Artêşa Iraqê parve bike. Derbarê mijarê de Fermandarê Hêzên Pêşmerge li Eniya Mexmûrê Necat Elî ji BasNûçe'yê re axivî û diyar kir ku ew li herêma operasyonê, ji bo her egerekê ji şer re amade ne, çeperên xwe diparêzin û piştgiriyê didin Artêşa Iraqê. Elî got Hêzên Pêşmerge raste rast beşdarê pevçûnan nabin.

Fermandarê Hêzên Pêşmerge ragihand ku ji ber sê sedeman Pêşmerge beşdarê operasyonê nabe û ew sedem jî bi vî awayî anîne ziman: “Di navbera Hewlêr û Bexdayê de, derbarê rêvebirina bajarê Mûsilê ya li piştî rizgarkirina vî bajarî, ti rêkeftinek nîne. Hewlêr dixwaze beriya operasyonê ev mijar bê zelal kirin û li ser vê yekê rijde ku rêkeftinek pêşwext hebe. Mijara duwem jî, pirçek kirin û arasteya leşkerî ya Hêzên Pêşmerge ye. En weke prensîp piştgirî didin operasyona Mûsilê lê belê heta ku rêveberiya Bexdayê, çekên pêwîst nede Pêşmerge û alîkariya leşkerî pêşkeş neke, em rast nabînin ku Pêşmerge beşdarê operasyona rizgarkirina bajarê Mûsilê bibe. Di navbera RHK'ê û Hêzên Hevpeymaniya Navdewletî ya Li Dijî DAIŞ'ê rêkeftin heye. Hêza herî serkeftî ya li dijî DAIŞ'ê Hêzên Pêşmerge ye. Lê bi roxmê vê yekê jî hikûmeta Bexdayê piştgiriya pêwîst nade Hêzên Pêşmerge. Sedema sêyem jî ew e ku, herêma operasyon lê tê kirin, gundên erebnîşîn in. Hêzên Pêşmerge beşdarê wan operasyonan nabin ku xelkê wan bi temamî ereb in."

Fermandarê Hêzên Pêşmerge li Eniya Mexmûrê Necat Elî diyar kir ku RHK'ê ji Tebaxa sala 2014'ê ve bi derfetên xwe li dijî DAIŞ'ê şer dike û hikûmeta navendî ya Iraqê jî heta niha alîkariya çek û cebilxaneyê nedaye Pêşmerge. Elî da zanîn ku heta Hewlêr erê neke wê Pêşmerge beşdarê operasyonê nebe û wiha pêda çû: "Hêzên Pêşmerge ji Tebaxa 2014'ê ve bi çekên kevin û derfetên kêm li dijî terorîstan şer dike. Hikûmeta Bexdayê çekên modern û pêşkeftî dide hêzên mîlîşiya û hemû pêdawîstiyên leşkerî bo wan dabîn dike. Li gor Destûra Iraqê Hêzên Pêşmerge ser bi hêzên Wezareta Berevanî ye û hêzek fermî ye. Lê dîsa jî ji aliyê Bexdayê ve li dijî terorîstan nehatine pirçekkirin. Ji ber vê yekê ji şertên me yên beşdarbûna operasyonê eşkere ne."

"Bêyî Pêşmerge nikarin Mûsilê rizgar bikin"

Fermandarê Hêzên Pêşmerge li Eniya Mexmûrê Necat Elî da zanîn ku ew herêmên ku niha Artêşa Iraqê operasyon lê daye destpêkirin meydana şer bûye û her dem di bin topbarana Pêşmerge de bûye û got ku heta piştevanî û başdarbûna Pêşmerge nebe, ne gengaze ku ev hêza Artêşa Iraqê bikare bajarê Mûsilê ji destê DAIŞ'ê derbixe û rizgar bike. Elî got: "Navçeya Geyara cihekê girîng û stratejîk e. Mûsilê bi Mexmûr, Tîkrît û Hewîce ve girêdide. Bi rizgarkirina vê navçeyê wê Mûsil bi temamî bikeve bin dorpêçê. Herwiha ya girîng êdî proseya li pey vê de ye. Lîwayên 72 û 91 û herwiha hêzên mîlîşiya yên ser bi Artêşa Iraqê, ji bo rizgarkirina bajarê Mûsilê xwedan ezmûn û şiyana pêwîst nînin. Piraniya lîwa ya 92 ji leşkerên kurd pêk tê. Ji aliyê leşkerî ve çekên baş û pêşkeftî di destê wan de hene û piştgiriyek baş ji hêzên esmanî werdigrin. Bi roxmê vê jî, weke Pêşmerge xwedan ezmanûna leşkerî nînin û ne çalak in. Di vê operasyonê de jî Hêzên Pêşmerge hemû xalên stratejîk û girîng ên navçeyê kontrol kirine. Operasyona Artêşa Iraqê bi vê piştgiriyê karî bigehe encamekê. Ji bo qonaxa piştî vê, ji bo rizgarkirina navçeya

Geyara û herwiha bajarê Mûsilê, pêwîstî bi başdarbûna Pêşmerge heye. Bêyî beşdarbûna Hêzên Pêşmerge nikarin di operasyona Mûsilê de serkeftî bin. Pêşmerge herêmê û herwiha DAIŞ'ê baş nas dike. Bêyî Pêşmerge ne gengaze ku Mûsil jî bê rizgar kirin."

Heşdî Şabî careke din dest bi aloziyê kir

Çekdarên Heşdî Şabî ku ji aliyê rêberiya Tehran û Bexdayê ve li dijî hewldanên serxwebûnê yên RHK'ê tên bikaranîn, careke din dest bi çalakiyên provakatîf kirin. Ofîsa Ragihandina Qaymeqamiya Tûzxûrmatû bi daxuyaniyekê da zanîn ku, çekdarên Heşdî Şabî li hind taxên navçeyê tîmên sûîkastan bicîh kirine û bi taybet jî welatiyên kurd dikin amanc. Di daxuyaniyê de hate gotin ku çakdaran li çend deverên navçeyê seytere danîne û welatiyan direvînin, bi şev li ser malan de digrin û gefa kuştinê li wan dikin û hewldidin ku welatî ji malên xwe derbikevin.

Derbarê mijarê de Qaymeqamê Tûzxûrmatû Şelal Ebdûl ji BasNûçe re axivî û got ku mîlîsên şîe rêkeftina di navbera aliyan de binpê kirine û ji nûve ji bo ewlekarî û aramiya navçeyê bûne gef. Ebdûl da zanîn ku derbarê van geşedanan de wan agahî dane berpirsên RHK'ê û li ser daxwaza wan hêzek Pêşgerge hatiye û li navçeyê bicîh bûye. Şelal Ebdûl got: "Di nava yekîneya Pêşmerge de hêzên Dije Teror û çavdêrên Emerîkî jî hene. Ji vê û pêve wê ewlekariya Tûzxûrmatû di bin berpirsiyariya wan de be. Wê ev hêz bikare bersiv bide hemû hewildanên xirapkarî. Rêveberiya Bexdayê dewsa ku ji bo parastina welatiyan û navçeyê hêz bişîne, ji bo jinavbirina asayîş û aramiya navçeyê hêzan dişîne. Pêşmerge ji bo pêşiya van hewldanan bigre, gehiştiye navçeyê. Di dema dawî de jî hêzekê Heşdî Şabî ku ji 25 otomobîl û nêzîkê 100 çekdaran pêk dihat, dixwest ji nav Tûzxûrmatû ve derbas bibe lê Pêşmerge rê neda wan."

Hevpeymaniya Navdewletî û Bexda dixwazin ku Hêzên Pêşmerge jî beşdarê operasyonê bibe. Lê belê RHK dixwaze beriya her tiştî rewşa rêveberiya Mûsilê ya piştî rizgarkirinê bê zelalkirin û Hêzên Pêşmerge bêne pirçekkirin. Fermandarên Pêşmerge didin zanîn ku Hêzên Pêşmerge ji bo operasyonê amade ne.

"Erebên Kerkûkê piştgiriyê didin rapirsiyê"

Qaymeqamê Tûzxûrmatû Şelal Ebdûl daxuyand ku erebên sûnne yên ji ciyayê Hemrîn û vî aliyê ve dijîn, dixwazin herêmên wan bikeve ser îdareya RHK'ê û got: "Di nava hefteyê de serok û şêxên hozên ereban ligel Parêzgarê Kerkûkê Necmedîn Kerîm civînek lidarxistin. Di vê hevdîtinê de jî nûnerên erebên sûnne diyar kirin ku li hember zulm û zexta terorîstên DAIŞ'ê û çekdarên şîe, Hêzên Pêşmerge û asayîşa RHK'ê wan diparêz in û herwiha gotin ku ew dixwazin di bin desthilata RHK'ê de bijîn. Nûneran pêşniyar kirin ku ji bo herêmên wan bikeve nav axa Kurdistanê, rapirsî bê encamdan û ew ê jî piştgiriyê bidin vê rapirsiyê."

Hewramî: Dibe ku di nava YNK'ê de Goranek din derbikeve

Qeyran û aloziya di nava Yekîtiya Niştîmaniya Kurdistanê (YNK) de ya ku piştî nexweşiya Sekreterê Giştî yê YNK'ê Celel Talabanî destpêkiribû, berdewam dike. Cîgirê Yekem ê Sekreterê Giştî yê YNK'ê Kosret Resûl Elî di hevpeyvînekê de ligel rojnameya Şerqil Ewsed ragihand ku, di nava YNK'ê de perçebûn heye, aliyek di destê hevjîna Celal Talabanî, Hêro Îbrahîm Ehmed e û aliyê din jî rêveberiya partiyê ye. Daxuyaniyên Kosret Resûl Elî rewşa navxwe ya partiyê eşkere dike. Ew daxuyanî bûne sedema destpêkirina gotûbêjên nû yên nav partiyê.

Derbarê mijarê de rojnamevan Karzan Sebah Hewramî ji bo BasNûçe axivî û got: "Berpirsên pilebilind ên YNK'ê jî êdî dubendî û perçebûna nava hizba xwe venaşêrin. Beriya demekê endamê serkirdetiya vê partiyê Erselan Bayîz gotibû ku, eger heye ku di nava YNK'ê de Goranek din jî peyda bibe."

Hewramî daxuyand ku dubendiya di nava partiyê de di siyaseta partiyê de jî diyar dibe û got: "Aliyek dixwaze ligel Bexdayê bimîne û di çarçoveya yekîtiya Iraqê de kar bike. Aliyê din jî alîgiriya RHK'ê dike û piştgirî dide daxwaza serxwebûnê. Bêguman wê karîgeriya perçebûna YNK'ê li seranserê Kurdistanê hebe. Her çend aliyên di nava vê partiyê de li hev nekin jî, ji perçebûnê jî ditirsin. Pêwîstiya YNK'ê bi serokekê nû nîne, pêwîstî bi sîstemek û avabûnek nû heye. Kosret Resûl jî vê yekê dibîne û ji ber vê jî pêşniyara lidarxistina kongreyê dike."

Nîqaşên li ser parêzbendiyê

Ew ê qonaxa DEP'ê rû nede!

Eren Dinç / Adem Özgür

Fezlekeyên parlementeran hatin meclîsê. Tê çaverêkirin ku parêzbendiya parlemnentaran bê kirin. Her wiha niqaşên li ser parêzbendiyê jî berdewam dikin, wisa diyar e ku ew ê ev nîqaş demeke dirêj di rojeva Tirkiyê de cih bigre. Heta niha herî zêde fezlekeyên parlementerên HDP'ê hene.

Serokwezîr Ahmet Davutoğlu, beriya bi hefteyekê bal kişandibû ser parêzbendiya parlementeran û eşkere kiribû ku heta niha 506 fezleke hatine meclîsê û daxwaaz ji partiyên siyasî kiribû ku parêzbendiya parlementeran rakin. Piştî daxuyaniya Serokwezîr, nîqaşên li ser rakirina parêzbeniyê gur bûn. Serokê Cihgirê Koma AKP'ê Naci Bostancı, bi minasebeta rakirina parêzbeniyan bi partiyên siyasî re civiya bû. AKP'ê pêşnkê kiribû ku wê bi guhertineke destûrê û parêzbendiyê rakin. Her wiha HDP'ê jî pêşniyara wê yekê li AKP'ê kiribû ku AKP'ê kiribû ji bilî parêzbendiya sendeliyê ew amadene hemû mafên parêzbendiyê ji dest bidin.

506 fezlekeyên hatine meclîsê di derbarê 112 parlementeran de ne. 278 fezleke ji bo parlementerên HDP'ê 41 fezleke bo parlementerên CHP'ê hatine amadekirin. Her wiha di derbarê 33 parlementerên CHP'ê de 116 fezleke hatine meclîsê. Li ser 21 parlementerên AKP'ê jî 41fezleke û ji bo parlementerên MHP'ê jî 14 fezleke hatine duristkirin.

Li ser Hevserokê HDP'ê Selahattin Demirtaş 57, li ser Hevseroka HDP'ê Figen Yüksekdağ jî heta niha 7 fezleke hatine amadekirin. Li ser Cihgirê Serokê Meclîsê Pervîn Buldana HDP'yî jî heta niha 46 fezleke hatine amadekirin. Li aliyê din li ser 33 parlementerên CHP'ê 116 fezleke hatine tomarkirin. Her wiha li ser navê Serokê Giştî yê CHP'ê Kemal Kılıçdaroğlu 37 fezleke hatine amadekirin. Li ser navê 22 parlementerên AKP'ê jî 40 fezleke hatine duristkirin. Li ser navê Şamil Tayyar 10 fezleke hatine amadekirin û din ava AKP'ê de herî zêde li ser navê wî fezleke hatine amadekirin. Li aliyê din li ser navê Wezîrê Karûbarên Xweza û Avê Veysel Eroğlu, li ser navê Wezîrê Berevaniyê İsmet Yılmaz, li ser navê Wezîrê Darayî Naci Ağbal jî fezleke hatiye amadekirin.

Heta niha li ser navê parlementerên ku di meclîsê de komên wan ê siyasî hene 506 fezleke hatine amadekirin. Hiqûqnasan bal kişand ser vê rewşê ji BasNûçe'yê re axivîn. Hiqûqnas tekeziyê li ser wê yekê dikin ku ew ê proseya salên 90'î dubare nebe. Her wiha hiqûqnas amaje bi wê yekê dikin ku divê ji bilî parêzbendiya sendeliyê divê hemû parêzbendiyên heyî bên rakirin.

Parêzer jî beşdarî nîqaşên rakirina parêzbendiya parlementeran bûn. Parêzer eşkere dikin ku bi rabûna parêzbendiya sendeliyan her çend rê li ber vekirina dozan veke jî ew ê qonaxa DEP'ê dubare nebe.

Özcan: Ew ê ne ji meclîsê ji malên xwe benê girtin

Akademîsiyenê Zanîngeha TOBB'ê Dr. Nihat Ali Özcan eşkere kir ku ew ê tu encam ji niqaşên li ser parêzbeniyê dernekevin û ew nîqaş niqaşên rojane ne. Her wiha Özcan, tekez kir ku ji bo rojeva raya giştî niqaşên bi vîr rengî tên kirin û ew ê tu encam ji wan niqaşan neyên bi dest xistin. Özcan wiha berdewam kir: " Rojane 20 kes tên kuştin. Di rojên wisa de girtin ew ê ne giring be. Ji bo rê li ber daxwazên PKK'ê bên girtin jî tên kirin. Ew ê çi bibe çi nebe em ê bibînin. Eger girtin pêk were jî ew yek ew ê li Parlementoyê pêk neyê. Ew ê wan ji malên wan bibin. Ew ê tiştekî mezin ji vê dernekeve. Yanî ew ê buyerên mezin li Tirkiyê pêk neyên.."

Elçi: Divê parêzbendiya şexsî bê rakirin

Serokê Baroya Şirnexê Noşirvan Elçi jî bal kişand ser xala 83 a Destûrê û wiha axivî: "Di vê xalê de di benda 1'ê de tê eşkerekirin ku parlementer ji bi vegotina nerînên xwe neyê darizandin. Ji vê re dibêjin parêzbendiya sendeliyê. Parlementer hem li derve hem jî li hundir ji ber gotên xwe divê neyê darizandin. Heta biryara Serokê Meclîsê nene darizandin pêk nayê. Heta ku parlementer be li ser wî doz jî nayê vekirin." Her wiha Elçi amaje bi wê yekê kir ku ew ê ne parêzbendiya sendeliyê parêzbendiyên şexsî bên rakirin. Ji bilî parêzbendiya sendeliyê divê parêzbendiya şexsî jî bê rakirin eger wisa neyê kirin û ew ê ew kar derhiqûqê be."

Di berdewamiya axaftina xwe de Elçi guhertina xala 83 a Destûrê rexne jî kir û wiha berdewam kir: "Ji ber ku ev ne çareseriye helwesteke nefsî ye. Bi tenê rakirina perêzbendiya parlementerên HDP'ê rast nîne. Ji bo rakirina parêzbendiyên parlementerên din jî duristkirina cezayên mîna yên trafîkê jî rast nîne. Eger bi giştî parêzbendiya hemû parlementeran bê rakirin ew ê ew kar bê qebûlkirin. Şêwaza herî zêde tê bikaranîn girtine. Mimkune dîsa karekî wisa bê kirin. Lê belê belkî bi xaleke din bêyî ku bên girtin bên darizandin." Di berdewamiya axaftina xwe de Noşirvan Eliçi bal kişand ser proseya şer jî û tekez kir ku rakirina parêzbendiyan ew ê rewşê aloztir bike û ew ê nebe çareserî. Elçi axaftina xwe wiha bi dawî kir: "Ji biklî wê divê xalên dij bi mafê mirova û demokrasiyê bên guhertin. Du salên ku hemû kesî piştgiriya wê dikir derbas bû. Ji bilî vê divê rê li ber demokrasiyê bê vekirin. Di çareserkirina arîşeya kurd divê reyên demokrasiyê bên bikaranîn. Rêyên ku girtînê divê dîsa bêb vekirin."

Araz: Tirkîye ji rakirine parêzbendîya re ne amade ye

Serokê Baroya Mêrdînê, Çelebi Araz, pirsên BasNuçê'yê yên derbarê hatina fezlekeyan jibo meclîsê û rakirina parêzbendiya bersivand. Araz eşkere kir ku Tirkiyê ji vê proseyê re amade nîne û wihe axivî:"Pêwîste ku li demokrasiya ji xeynî parêzbendiya sendeliyê hemî parêzbendî bên rakirin. Tirkiyê li van mercaneda ji bo rakirina parêzbendiya çend amade ye? Pêwîste ku eve cûda bê nirxandin. Ez difikûrim jibo rakirina parêzbendiya zû ye. Di dawiyêda Tirkiye li qada dadê de hêj tam nerûniştiye. Lewma ihtimale ku li ser 'dad'ê niqaşên sîyasî bê kirin. Tirkiye jibo evê amade ye, ne, bawerim amade nîne."

Di berdewamiya axaftina xwe jî de Araz tekez kir ku ew ne di wê baweriyê de ye ku buyerên salên 1994'an dubare bibe û gotina xwe wiha bi dawî kir: "Ez ne bawerim dimenên 1994'an yên parlementer bi şiklekî kirêt hatine binçavkirin, bên dîtin. Heger em li wir behsa balansekê bikin, parêzbendî nayên rakirin. Heger parêzbendî bêne rakirin jî dîmenên salên 90'an çênabin. Birêz Serokwezîr behsa 506 dosyan kir, lêbelê ez nebawerim barêzbendî bêne rakirin. Lewre, eger ev bê kirin dê çend pirsgirêkên din wê bîne hole. Ev buyer pêş niha jî hatibû axaftin."

Eşref: heger parlementer, ji derve sûçan bikin pêwîste cizayê xwe bikşînin

Parêzger Alparslan Eşref jî weku dadzanên din difikûre û dibêje ji xeynî parêzbendiyên kursiyê pêwîste parêzbendiyên din bên rakirin. Eşref dibêje, "Ji xeynî parêzbendiyên kursiyê, em rexgirê rakirina parêzbendiyên din in. Heta parêzbendî neyên rakiri çi dadger û hakim nikarin dest bi parlementerên sûçan dikin bidin. Em li hemberê vê ne. Ji bo karkirina bûrokrasiyê pêwîste ku hin parêzbendî bên rakirin. Hem ez nebawerim dîmenên salên 90'an rûdan dîsa rû bidin. Lêbelê pêwîste ku herkesek cizayê sûçên xwe bikêşe.

Duhok:

Zahid Birîfkanî hat terorkirin

Baran Şaxî

Terorkirina hunermendê navdar Zahid Birîfkanî, civaka kurd, bi taybet jî civata hunermend û hunerhezan xemgîn kir. Birîfkanî hem hunermend û hem jî vîskareki zîrek û aza bû. Ew, weke yek ji helbestvanê herî mezin ê klasîkî ya serdema dawî ya herêma Behdînan dihate dîtin. Birîfkanî li pey xwe gelek berhemên giranbiha yên hunerî û nivîskî hişt.

Roja piştî Newrozê, bajarê Duhokê bi agahiyek diltezîn hejiya. Hunermend û rewşenbîrê navdar ê kurd Zahid Birîfkanî, roja 22'ê Adarê, li bajarê Duhokê, li mala xwe ya taxa KRO, bi awayekî kuştî hate dîtin. Piştî ku du rojan agahî jê nehate girtin, polîsên Duhokê li mala hunermend a li Duhokê lêgerîn encam dan û termê wî dîtin. Di encama lêpirsîna polîsên Duhokê de kujerê Zahid Brîfkanî li Duhokê hat desteserkirin. Her wiha li gor zaniariyên hatine bi destxistin kujerê Birîfkanî xelkê Duhokê ye û lêpîrsîna dadgehê hatiye zindanîkirin.

Evîn Hisên: Ew kesayetek pêşeng û mamoste bû

Derbarê rûdanê de Seroka Sendîkaya Hunermendên Kurdistanê ya Liqa Duhokê Evîn Hisên ji BasNûçe'yê re axivî û diyar kir ku ew bi bihîstina vê êrîşa terorîstî ya li dijî hunermend Birîfkanî şok bûne û gelek xemgîn in. Hisên got: "Zahid Birîfkanî yek ji hunermendê herî jîr, zana û navdar ê herêma Behdînan bû. Wî jiyana xwe ji bo huner û mirovdostiyê terxan kiribû. Bê îstîsna ji aliyê hemû kesekê ve dihate heskirin û rêz lê dihate girtin. Ew di aliyê hunerî û rewşendbîrî de şanaziya herêma Behdînan û bajarê Duhokê bû. Tu neyartiyek wî li gel tu aliyekî nebû. Lewma bûyerek wiha tu kesan çaverê ne dikir."

Derbarê kesayeta Birîfkanî de jî Hisên got ku ew kesayetek humanîst bû ku bawer dikir di nav her mirovekî de dewlemendiyek heye û ti kes bêarmanc nehatiye dinyayê. Her mirovek dikare vê gencîne û dewlemendiya di nava xwe de derbixe holê û bixe xizmeta civaka xwe.

Seroka Sendîkaya Hunermendên Kurdistanê ya Liqa Duhokê Evîn Hisên got ku Birîfkanî mohra xwe li gelek berhemên giranbiha yê hunerî daye û li gel hunermendên navdar ê kurd kar kiriye û di heman demî de jî li herêma Badînan pêşengiya karên hunerî kiriye. Hisên destnîşanî hunera Birîfkanî kir û wiha axivî: "Êrîşa li dijî hunermend Zahid Birîfkanî êrîşeke li dijî hemû hunermendên Kurdistanê ye. Lewma em ê dest ji doza wî bernedin. Heta ku tawanbar bên dîtin û sizakirin jî em ê li dûv herin."

Kemanjen, nivîskar, rewşenbîr Zahid Birîfkanî, li mala xwe hat terorkirin. Terorkirina hunermend, civaka kurd, bi taybet jî civata hunermend û hunerhezan xemgîn kir. Birîfkanî hem hunermend û hem jî vîskareki zîrek û aza bû. Ew, weke yek ji helbestvanê herî mezin ê klasîkî ya serdema dawî ya herêma Behdînan dihate dîtin. Birîfkanî li pey xwe gelek berhemên giranbiha yên hunerî û nivîskî hişt.

Rêveberiya Giştî ya Rewşenbîrî û Hunerî êrîş şermezar kir

Rêveberiya Giştî ya Rewşenbîrî û Hunerî ya Liqa Duhokê bi civînekê çapemeniyê êrîşa terorî ya li dijî hunermend Zahid Şêx Memdûhê Birîfkanî şermezar kir. Hunermend û rewşenbîrên Duhokê li baregaha Sendîkaya Hunermendên Kurdistanê ya Liqa Duhokê kom bûn. Di gotarekê de Rêveberê Giştî yê Rewşeenbîrî û Hunerî yê Herêma Kurdistanê Eyûb Remezan, sersaxî li malbata hunermend Birîfkanî kir û hevxemiya xwe diyar kir. Remezan êrîşa li dijî Birîfkanî weke êrîşek dirindeyî binav kir û daxwaz ji dezgehên emnî kir ku di zûtirîn demê de bikarin tawanbarên vê êrîşa terorîstî bên desteserkirin û radestê dadgehê bêne kirin da ku bigehine sizayê xwe. Rêveberê Giştî yê Rewşenbîrî û Hunerî ya Herêma Kurdistanê Eyûb Remezan piştgiriya xwe bo beyanameya Sendîkaya Hunermendên Kurdistanê diyar kir û da zanîn ku heta doza kuştina hunermend Zahid Birîfkanî zelal nebe û keysa wî negehe encamekê, ew ê dest jê bernedin û bi tevahî şiyana xwe guvaşê bixne ser dezgehên emnî.

Zahid Birîfkanî kî bû?

Hunermend Zahid Birîfkanî di sala 1967'ê, li gundê Birîfkan hatiye dinyayê. Bi gotina wî Birîfkan dikeve piştî çiyayên Şêxan a ser bi parêzgeha Duhokê li Başûrê Kurdistanê. Birîfkanî di berhemên xwe de jî diyar dike ku ew ji malbata şêxên Exlata ser bi Bedlîsê li Bakûrê Kurdistanê ye ku bavûkalên wî jî, ji binemaleyek rewşenbîr û navdar in. Ew dide zanîn ku kalikê wî Şemseddînê Exlatî yê Birîfkanî, yek ji zanayê serkêş ê serdema xwe bûye. Di sedsala 15'ê de, ji ber şerê di navbera osmanî û sefewiya cîh û warên xwe bicîh hêliştiye û mişextî bûye. Yekem car xwe gehandiye Colemêrgê û paşî hatiye devera Amêdiyê. Mîrê Amêdîyê Sîdî Xan jî ji bo malbat li herêma wan bimîne heft gund diyarî Şêx Şemseddînê Exlatî kirine. Wî jî li gundê Birîfkan tekiya xwe damezirandiye û dest bi belavkirina rêça xwe ya olî ya Xelwatî û Sehrewerdî kiriye.

Zahid Birîfkanî kurê hozanê navdar ê devera Behdînan Şêx Memdûhê Birîfkanî ye ku ew jî nevîcîçirkê Şêx Şemseddînê Exlatî ye. Ew ji malbat û binemaleyek şêx, dîndar û Her wiha hozan û helbestvanan tê. Şêx Memdûhê bavê Zahid, hozanek welatperwer ê kurd e ku tevahî jiyana xwe bo zindîkirin û jiyandina folklor, wêje û çanda kurdî terxan kiriye. Bi gotina wî, bavê wî Şêx Memdûh di sala 1930'ê Kurdistanê ya kesk û sor û zer, ji destê rêberên serhildana Agirî emanet wergirtiye û aniye li Başûrê Kurdistanê radestê serokê bizava azadiya Kurd Mele Mistefa Barzanî yê nemir kiriye. Her wiha pêwendiya wî liger Mîr Celadet Bedirxan hebûye. Helbestên wî di govara Hawar û Ronahî de hatine weşandin.

Hunermend Zahid Birîfkanî xwendina xwe ya seretayî û navendî li bajêrê Dihokê qedandiye. Li Zankoya Mûsilê di beşa kîmyayê de xwendîye. Hê di jiyê zarokatiya xwe de pêwendî ligel helbest û wêjeya klasîk a kurdî hebûye. Di salên xwendinê de jî de bi mûzîkê ve mijûl bûye. Ew dibêje hê di dibistana seretayî de wî hez ji hunerê kiriye û yekem car di temenê 12 salî de beşdarê kom û hilbijardeyên mûzîkê bûye. Ew gelek ji deng û peyvên bavê xwe Şêx Memdûh Birîfkanî bi bandor bûye. Wî ti caran akademî yan jî kolejek hunerî nexwend lê di pratîkê de karê xwe yê hunerî kir û pêşve bir. Di dema Zanîngeha Mûsilê di beşa Kîmyayê de dixwend ew êdî hunermendek nas kirî yê devera Duhokê bû ku hunermendên weke Omer Gundî, Mihemed Taha Akreyî û Îsmaîl Cewher dihatin gel wî û wî jî ji bo stranên wan awaz û gotin datîna.

Hunermend û rewşenbîr Zahid Birîfkanî jî li ser şopa bavûkalên xwe meşiyaye. Tevahiya jiyana xwe bi karê huner û wêjeya kurdî ve borandiye. Li gel ku ew bixwe jî helbestvan bû, helbestên bavûkalên xwe di dîwanan de berhev kir û pirtûkên wan jî çap kir.

Birîfkanî di salên 1980 de di tîpa Duhokê de weke jenyarê amîrê kemanê kar kir. Ew dibêje karê ligel hunermend Dilşad Seîd bo wî delîveyek mezin bû, lê piştî ku Seîd çûye derveyî welat wî kariya serpereştiya tîpê bike. Di salên 1990'î de çû Ewropa û li Swêdê ma. Karê xwe yê hunerî û rewşenbîrî li vê derê jî berdewam kir. Dîwan û helbestên klasîkî yên berhevkirî, li Ewropa nivîsî û çap kir. Li gel hunermendên navdar êncîhanê û Her wiha yên Kurd ên weke Tehsîn Taha, Necmedîn Xulamî, Dilşad Seîd û Şivan Perwer kar kir. Beşdarê çendîn konsert, aheng û mîhrîcanên navneteweyî jî bû.

Di sala 2005'ê vegeriya Kurdistanê. Li Duhokê tîpeka muzîkê ya bi navê Badînan damezrand. Du semfonî çêkirin ku yek ji wan ''Senfoniya Azadiyê'' bû. Karê awazdanan û dabeşkirina gelek hunermendan kir û gelek helbestên wî jî bûne stran.

Zahid Birîfkanî di heman demi de endamê her sê saziyên Yekîtiya Hunermendên Kurdistanê, Yekîtiya Nivîskarên Kurdistanê û Yekîtiya Rojnamevanên Kurdistanê bû. Gelek gotar û helbestên wî di govar û rojnameyên Kurdistanê de hatine çapkirin. Li gel vê yekê çendîn pirtûk jî amade kirine.

Berhemên wî yên hatine çapkirin ev in:

-"Laleşîn", "Dîwana Şêx Memdûhê Birîfkanî", beşa yekem, çapxana APEC, Stockholm / Swêd, 1997.

-"Dîdarê yar", "Dîwana Şêx Şemseddînê Qutbê Exlatî yê Birîfkanî", weşanên "Roja Nû", Stockholm / Swêd, 2001.

-"Zibanê kurdî", "Dîwana Şêx Nûreddînê Birîfkanî", weşanên "Roja Nû", Stockholm / Swêd, 2001.

-"Exlatî", "Dîwana Şêx Memdû'hê Birîfkanî, beşa duwê, weşanên "Roja Nû", Stockholm / Swed, 2001.

-"El-'Heqîqe Wel Beyan". Bi Erebî Nivîser: Şêx Memdûhê Birîfkanî" Zahid Birîfkanî berhev û amadekiriye.

Prof. Dr. Rafik Sulaiman:

Federalizm baştirîn çareserî ye

Nîqaş û qeyranên çareseriya Sûriyê berdewam dikin. Her çend rejim û opozîsyona Sûriyê li ser Sûriyeke yekparçe yekdeng bin jî Sûriyê bi awayekî defakto bûye sê parçe. Erebên elewî yên Sûriyê li herêmekê otorîteya xwe danîne. Li aliyê din erebên sunnî jî ji xwe re herêmek danîne. Kurdên Rojava jî bi awayekî defakto herêmên xwe rêveberiya xwe ragehandine.

Siwar Bedirxan

Pevçûn û şerê navxweyî yê Sûriyê bûye weke arîşeyeke mezin a Rojhilata Navîn û cihanê. Her wiha şer zêdetir ji 5 salane berdewam dike. Xwepêşanderên ku di Adara 2011'an de li hember rejima Beşar derketin kolanan ew xwepêşandan li seranserê Sûriyê belavkirin û di heman demê de rastî tundiyeke dijwar a rejimê rast hatin. Di nava 5 salan de şerên dijwar di navbera komên muhalefeta Sûriyê û rejimê de pêk hatin. Dewletên cîranên Sûriyê yên ku dixwestin Beşar Esad têk biçe û komên selefî di şûna wî de cih bigrin jî beşdarî li aloziya Sûriyê kirin û dest bi ameliyatekê li wî welatî kirin.

Mîhwera Sûnne ku ji Erebîstana Siûdî, Tirkiye, Qeter û Îmaratê pêk tê, stratejiyên xwe li ser têkçûna Esad danîn û bi rêya komên selefî hewldan ku dawiyê li rejima Esad bînin. Her wiha li aliyê din, Mîhwera Şîe, ya ku ji Îran, Iraq, Hîzbûllah Lûbnanê û Yemenê pêk tê jî stratejiya xwe li ser parastina rejima Esad danîn û li gel Esad şerê komên selefî û muhalîfê kirin. Li gel şerê hêzên herêmî ji sala 2014'an heta niha hêzên koalîsyona navdewletî ya ku DYA piştgiriya wê dike jî li Sûriyê ye û ew jî şerê hêzên komên tûndrew dike. Ji bilî DYA'yê Rûsya jî di dawiya sala 2015'an de hat Sûriyê û wê jî dest bi danîna plan û stratejiyên xwe kir.Hatina Rûsyayê guhertinek mezin di şerê Sûriyê de pêk anî. Rejimê xaka ku komên selefî ji destê wê derxistibû bi piştevaniya Rûsyayê yek bi yek dîsa kontrol kir. Rê û bîrên neftê yên ku di ketibûn destê komên îslamî ji destê wan derxist.

Li aliyê din kurdên Rojava ku ji sala 2012'an heta niha herêmên kurdan li dijî komên selefî diparêzin û di hewldana danîna sîstemekê dene jî di sala 2014'an de Reveberiya Xweser ragehandin. Bajarên kurdan, Efrîn, Qamişlo û Kobanê weke kanton hatin îlankirin. Herî dawî di 13'ê Adarê de li Qamişlo, rêvebirên kantonên Rojava û nûnerên pêkhate û kemîneyên olî di kongreya Sîstema Demokratîk a Rojava- Bakurê Sûriyê li hev kom bûn û sistema federasyon ragehandin. Ragehandina federasyona Rojava tesîreke mezin li çar parçeyên Kurdistanê kir û mû partiyên siyasî yên kurd piştevaniya xwe ji federasyonê re eşkere kirin.

Akademisyen Prof. Dr. Rafik Sulaiman, ji BasNûçe'yê re axivî û bal kişand ser rewşa û federasyona Rojava. Rafik Sulaiman amaje bi wê yekê dike ku Sûriye bi awayekî defakto parçe bûye û federasyon dikare rê li ber şerê mezhebî û pekhateyan bigre û dawiyê li qeyrana Sûriyê bîne.

Kurdên Rojavayê Kurdistanê federalî ragehandin çi li pêşiya vê federasyona kurda ye?

Di destpêkê de, ez dixwazim têgeh û rastiya federalizmê di çarçova nerinên polîtolojiyayê û zagona federalîzma cîhanî de bidim naskirin. Federalîzm bi xwe wek modelek siyasî ye bo welatên ku di binyada xwe ya çivakî de ji çend nasnameyên etnîkî yên ne wek hev hatiye sazkirin. Loma federalîzm wek welatek wek Sûriyê xwedî multî nasname, çareseriya herî realite ye.Di himan wext de jî, cûdabûna olî di navbera sunî û şîeyan de bûye poblemek olî-siyasî û ne mûmkine ku ew bi hev re bi yek modelê û yek îdarê û polîtîkayekê bijîn.

Lewma, em dikarin vê pirsê wisa formîlê bikin, erebên sunî û elewî di Sûriyeke navendî de di Sûriyeke merkezî de nikarin edî bi hev re bijin! Û hîn jî hin kes û derdorên ku hîn di xewnên Sûriyeke merkezî de dijin, xwe ji derveyê realîteyê dibînin û ew hîn di travmayek xeyalî de dijin hene! Serdema ku îro gele Sûriyê xwe tê de dibine, edî ew nema bi sîstema merkezi qayîl dibin.

Ango, kurd, drûz, fileh, tirkman, elewî wê edî nepejirînin ku tene bêşek ji gelê Sûriyê çarnûsiya wan bikin destên xwe. Her wiha, mîzana berjewendiyên dewletên mezin wek Amerîka, Rûsya û welatên din xwe ferz dike ku tevahiya gelên Sûriyê di Sûriya nuh cih bigrin.

Nemaze, hikûmeta merkezi êdî tene %15 ji xaka Sûriyê kontrol dike û ji % 85 ji xaka Sûriyê ji hela grûpên din ve tê kontrolkirin û bi vê yeke qanûna dewlî û qanûna netewî xwe di rewşek xitimî de dibîne. Bi vê dorbînê defakto xwe ferz dike û em dikarin bêjin ku xaka Sûriyê û gelê Sûriyê xwe di serdemek awarte de dibine. Di vê haletê de, NY û Asayîşa Navdewletî dibin xwedî statuya beryardana çarenûsiya Sûriyê û îro ev yek jî li Moskova û Washingtonê tê endazekirin. Ew ê Rûsya û Moskowa li ser vê meseleyê bernameyên xw deynin.

Opozîsyona Sûriyê û Rejima Esad, eşkere kirin ku ew li dijî federasyona Rojavayê ne. Gelo mimkûn e di siberojê de opozîsyon û rejim dijî kurdan bibin yek?

Di rastiyê de hîn mejiyê rêjima Baas û Mûxalefeta Sûriyê li ser pisa kurd nêzîkî hevin.Ew heta îro jî, hîn difikirin ku Sûriyeke merkezî tund avabikin! Ango, eger Beşar Esad serbikeve,ew ê Sûriyê dîsa wergerîne dema borî û eger mûxalefî li ser bikeve û eger derfet bikeve destên wan, ew ê Sûriyek merkezî tund avabikin û eger grupên din yên din xwe bi hez nekin û xwe baştir organize nekin û eger NY, Asayîşa Navdewletî û dewletên mezin pişt xwe bidin Sûriyê, îhtîmal heye ku rejima Sûriyê çi Esad û çi muxalefet wek Sadam Hûsên dawiyê li hebûna kêmnetewan bînin.

Lê, li gorî defaktoyê, edî biryara Sûriyê ji destên Esad û muxalefetê derketiye, lewma çarenûsiya Sûriyê li Washingtonê, Moskova yê û Cenevreyê hatiye endazkirin û îhtîmala zor mezin ku pakêta Rûsya û Amerîka heta meha Gulanê yan Tebaxê derkeve holê.

Amerîka û Rûsyayê di warê leşkerî de piştgiriya kurdên rojava kirin gelo ew çima piştevaniya siyasî nadin kurdan û li dijî federasyonê ne?

Bêguman, pirsa çarenûsiya Sûriyê wê li gorî pîlana paketa wan gav bi gav bê veguheztin û hesabên wan û transformasyona paketa berjewendiyên wan li gorî mîkanîzmaya wan pîvandiye.

Di hesabatên stratejîkî de û geopolî de, ew dizanin ew çi dikin. Stratejîstên Amerîkî û Rûsyayê di, pirsa herî giring bo wan, pirsa bidestxistina xakê ye û pirsa lêşkerekirina herêman e û vekirina îdaratên lokali yê. Bi vê pîvanê, Amerîka û Rûsya û dewletên mezin tev hev digerin û endazkirina Sûriyê misoger dikin.

Sûriya Federal a Demokratîk
Misogeriya Jiyana hevbeş û Biratiya Gelan e
Demokratik Suriye birliği birarada Yaşamanın ve halkların Kardeşliğinin güvencesidir

Ev yek barê wan jî zor sivek dike, ku modela federalîzmê yan konfedralîzmê û nermkirina hêzên mejî tund û merkezparest normalîze bike. Yanî,li gorî vê mîkanîzmê naskirina her modelê bo Amerîka û Rûsiyê mesela demê.

Di vê meha dawî de danûstendinên Îran û Tirkiyê zêdebûne. Gelo li hember destkeftiyên kurdan ew ê Îran û Tirkiyê dîsa bibin hevpyman?

Bi rastî, ev serdem edî newek çi serdemên dine. Bi kurtî em dikarin vê rastiyê wisa geftugo bikin. Sînorên herdu welatan wek Iraqê û Sûriyê hatine helweşandin û çarenûsiya tevahiya Sûriyê û Iraq ji destên ereban, farîsan, kurdan û tirkan derketiye. Ji demek dirêj ve, çarnûsiya van welatan ketiyê destên amerîkiyan, ûris û ewropiyan.

Loma, ci hevdîtin û danostandin di navbera Tirkiyê û Îranê de bibe jî, wê nikaribe bandora xwe ya kirdarî li ser posesê Amerîka û Rûsya û rewşa awarte ya Sûriyê bike.Lê belê ya rast ewe ku kurd û tirk û erebên aqîlmend û maqûl destên xwe bidin hev û di çarçova guhertinên ku li Sûriyê û Iraqê dibin, bi dewletên serdar re wek Amerîka û Rûsyayê û Ewropa re tev bigerin.

Serokê Rêveberiya Herêma Kurdistanê Mesûd Barzanî, PDK'ê, YNK'ê her wiha, ENKS'ê jî piştgiriya xwe ji federasyona li Rojava re ragehandin. Gelo mimkûn e li ser vê mantelîteya nû kurd li Rojava bibin yek helwest?

Ji bo ku kurdên Rojava bibin yek, çind şertên gavyane hene. Tenê Amerîka û Rûsya dikarin hezên rêjima Sûriyê ji herêma kurdan derxin. Di dema ku hezên ewlekariya Esad ji herêmên kurdan bên derxistin, hingê Amerîka û hevalbendên wê wek Almanya, Îngiltere, Fransa dibin berdîl. Ev yek wê yekitiya kurdan çebûnbar bike. Di dema ku Amerîka û Ewropa, bibin berdîl, hingê reçeteyek jî wê re bê peydakirin. Loma, mesela Aborî jî wê bê çareserkirin.

Ev defakto wê her hikûmetê li Şamê mecbûr bike ku realîta kurda, tirkmanan, filehan, drûzan nasbike û ev yek wê hezek mezin bide prosesa demokratibûnê û hevqebûlkirinê di nava civaka kurd de. Bêguman, ev yek wê vegera Peşmergeyên Rojava jî bi çavderiya Amerîka û Rûsya tekez bike. Bi wê rêye mimkûn e rê li ber danûstendinên aliyên siyasî pêk were.

Hevdîtinên rejimê û opozîsyonê yên li Cenevreyê jî berdewam dikin gelo mimkûn e ji Cenevreyê çareserî derkeve?

Pirsa aştiyê û biryara çarenûsiya Sûriyê wê li gorî pakêta veşartiye. Îro ew ê li gor pakêta ûrisan bê çarser kirin. Loma, Muxalefeta Sûriyê û Rejima Esad dikarin 2 -3 salên din jî, danûstandinên birokrasî û dîplewmasî û li hevbilavkirina rekeftinên kaxezî bikin. Ango, heta amrîkî û ûris endazîkirina form paketa xwe ya dawî bi rengekî pîvanê û kirdarî sedî li sed misoger nekin, pirsa çareseriyê wê li Sûriyê dirêj bibe. Lê belê danûstandiên Cenevrê wê bigehe encamê, di dema ku daxwaziyên Amerîka û Rûsya yên pîlankirî bigihen armancên xwe û karê wan temam bibin.

Hêzên navdewletî ji federasyona li Sûriyê re amade ne gelo di ajandayên wan jî de sîstemeke federal heye?

Li gorî dîtin û jêrzaniya polîtolojiyê û rastiya de facto ya mûltî-etnîka gelên Sûriyê, bi rastî sîstema federal çareseriyek realîte ye û çarenûsiyeke ajotinbariya transformsyona yekbûna komelayetiya Sûriyê mîsoger dike û metersiya parçekirina Sûriyê û şerê navxweyî yê dûvdirêj û qirêj radigret. Ev bû 5 sal in ku şerê navxweyî bi taybet di navbera erebên sunnî û erebên elawî de bi rengek sîstematîk û felaketbar bi revê diçe. Di heman wext de jî, li ser xaka Sûriyê du êniyên herêmî û navdewletî tevlî herdu êniyên sunî û elawî bûn e.Eniya navdewletî bi serokatiya Amerîka û hevalbêndên wê yên herêmî mîna, Erebîstana Siûdî, Qatar, Tirkiye, piştgiriya eniya erebên sunnî dikin.

Eniya navdewletî bi revebiriya Rûsya û hevalbendên wê wek Îran, Iraq, Lûbnan û Yemen piştgiriya eniya elawî dikin. Di vê mîzanê de, dewletên mêzin mîna, Amerîka û Rûsya berî hertiştî berjewendiyên xwe yên netewî diparêzin û li gorî bercewendiyên wan tevahiya hewldanên herêmî û navdewletî tev hev digerin. Ango, Rûsya bo bercewendiyên xwe di her halê de, dev ji herêma alewiyan bernade û Amerîka û hevalbindên xwe jî, Fransa, Almaniya û Îngiltere dev ji herêma sunniyan û kurdan bernadin.

Akademîsyen û çavdêrên siyasî tekez dikin ku sîstema federal çareseriya herî baş e ji bo bi dawîbûna şerê Sûriyê. Akademîsyen Rafik Sulaiman jî pirsên ji BasNûçe'yê re da zanîn ku modela federalîzmê çareseriya herî baş e ji bo bi dawîbûna şerê pêkhate û mezheban ê li Sûriyê.

Hêzên navdewletî Sûriyeke çawa dixwazin? Sûriyeke federal an Sûriyeke unîter ji wan re baş e?

Weke defakto Sûriye hatiyê parçekirin û sîstema ku vê muadela berjewendiyên dewletên mêzin razî bike, tenê avakirina herêmên federalî ne. Lê belê, dibe sîstema konfîedral jî xwe ferz bike. Di heman demê de, metersiya parçebûna Sûriyê jî di rojeve de ye. Eger hemû hewldanên Amerîka û Rûsya bo sekinandina şerê Sûriyê tek biçin. Bêgoman, diyar e ku planên wan yên berdîl hene. Di vê defaktoye de, her hewldanên xweseretiyê çi li herêma kurdan be û çi li herêma sunniyan yan alewiyan be têra muadelatên bercewendiyên dewletên mêzin nake. Ango; xweserîtî di mecbûriya merhelê de dibe xwe berfirehtir bike û derbasî sîstemên federalî, konfederalî bike û wek defakto derdikeve hole.Loma ji bo ku metersiya parçekirina xaka Sûriyê û şerê navxweyî rawestin, modela federalizmê çareseriya herî baş e bo tevahiya gelên Sûriyê û herweha ji bo razîkirina berjewendiyên hemû dewletên herêmî û navdewletiye.

Munaqeşeyê lehçe û ziwanî de problemî

Roşan Lezgîn

Munaqeşeyo ke derheqê “lehçe” û “ziwanî” de beno, yan zî rasterast ma vajin derheqê “zazakî” û “zazayan” de beno, newe yo. Tarîx de ma rastê munaqeşe yan fikrêkê winasî nêbenê. Xora no munaqeşe delîlanê tarîxî ser o nêbeno. Ancî kulturî ser o, nasnameyî ser o; xohîskerdiş, xonamekerdiş û xotarîfkerdişê şarî ser o zî nêbeno. Hîna zaf kategorîzekerdişê ziwanî ser o karakterê propaganda de aver şino. Propaganda çi ya? Propaganda sey enstrumanêkê polîtîkî, bi mesajan komelî (toplum) goreyê fikrêk ra manîpule kena û îqna kena. Yanî xo rê yew hedef tayîn kena û seba ke bireso meqsedê xo, her tewir metodî ceribnena. Derheqê metodê propaganda de ez wazena yew nimûne bidî. Seserra vîyartîye de munaqeşeyê “kurdî estê yan çin ê” bîyêne. Hîna zaf tirkan no munaqeşe kerdêne. Destpêk de, seba ke nê munaqeşeyî rê çimeyêko îlmî îcad bikerê, 1918 de kitabêk bi nameyê “Kürtler: Tarihi ve İçtimai Tetkikat” hetê Osmanlı Muhacirin Müdüriyet-i Umumisi ra weşanenê. Nuştoxê nê kitabî qaşo Dr. Friç o, û Habîl Ademî zî almankî ra tadayo. Hetanî serranê 1980an zî no kitab sey “referansêkê îlmî” nîşan dîyayêne. La dima eşkera bi ke nuştoxê kitabî Teşkîlatê Mex-susa ra yew kadroyê Îttîhad Teraqî yo, nameyê ey Nacî Îsmaîl Pelister o. Ey bi xo no kitab bi tirkî nuşto. Herhal wina fikirîyayê, weşanayîşê kitabî bi nameyê ewropayijêk ke wayîrê tîtrêkê akademîkî yo, hîna zaf qebul vîneno, ci ra yeno bawerkerdiş.

Derheqê kitabê M. Şerîf Firatî “Doğu İlleri ve Varto Tarihi” de zî supekulasyonî estê ke qismêko muhîm yê nê kitabî ey nênuşto. Eynî bi no qayde, qismêk merdimê ke munaqeşeyê derheqê zazakî û zazayan de nameyê înan vîyareno de zî şubheyê cidî es-te. Nînan ra derheqê Xeyrî Başbuğî de, derheqê Ebubekir Pamukçuyî de zaf speku-lasyonî benê.

Gelêk balkêş o, merdimêko wayîrê nê hîsîyatî dima wirzene beno serkêşê zazakî û zazayan! Helbet nê vurîyayîşî rê yew îzehet lazim o. Gelo heqîqeten vurîyayo yan nameyê tirkîstîye ser o fealîyetê xo sey wezîfedarêk dewam kerdo? Na nuqta meşkuk a.

Na tarîtî û xumamîye dezgeyan ser o zî esta. Mesela, derheqê “Zaza Kültürü Yayınları” ke kitab û broşurî weşanayê de melumat çin o, dezgeyêko nimite yo. Ancî, ge-ge tora înternetî ser o vilawekê (bilidiri) basît û bêsewîyeyî vila benê, bin de “Zaza Ulusal Hareketi” nusîyeno. La no hereket key, kamca, çi wext ronîyayo, hetanî nika se kerdo, program û tuzukê xo çi yo, hedefê xo çi yo, kes çîyêk nêzano. Esto yan çin o, bellî nîyo.

Tora înternetî ser o bi sernameyê “Diyarbakır’dan bir Zazaca Alevi metni” yew meqale şeklê dosyaya pdf de esta. Ser o nuşte yo ke Fexrî Pamukçu na meqale înglîzkî ra tadaya tirkî. Îdîa beno ke Mustefa Dehqanî na meqale nuşta. Seba nuştoxî binê meqale de îbareyê “bağımsız bilim insanı, Iran” nuşte yo. Meqale de behs beno ke yew destnuşteyê zazakî ke hetê kesêkê elewî yê bi nameyê Sultan Efendî ra nusîyayo Dîyarbekir de sehafêk ra kewto destê ey. Mustefa Dehqan vano, no metn 1798 de nusîyayo û 32 rîpelî yo. Meqale de behsê nê metnî beno la metn bi xo çin o! Hetanî ni-ka zî îsbat nêbîyo ke metnêko winasî esto. Cêrnotêkê na meqale de behs beno ke “Sponsorê nê cigêrayîşî Weqfa Îlmî ya Neteweyî ya Îranî” ya. Yanî meqale bi spon-sorîye amade bîya. Meqale de, tarîx de şêxanê sunîyan ke bi kurdkî metnê dînî nuştê, bi sextekarî îtham benê. La îhtîmalêko pîl na meqale bi xo yew sextekarî ya.

“Munaqeşeyê derheqê “zazakî” û “zazayan” de, xususîyetêko muhîm, seke problemê zazayan tena kurmancan reyde esto, coka hertim vera kurmancan de bi hawayêko zaf mubalexe muxalelefet beno. Yanî kesê ke vanê “zazakî ziwanêko xoser o” çekuya “kurdkî” teşmîlê kurmanckî kenê û muxalefet kenê.”

Meqale û nuşteyê ke derheqê zazakî û zazayan de nusîyayê, zafê înan de tehrîfat esto; dîyardeyî, kelîmeyî tehrîf benê. Tayê dîyardeyê sabîtî estê ke qet behsê înan nêbeno. Sey nimûneyî, zafê zazayan xo ra vanê “kird”, ziwanê xo ra zî vanê “kirdkî”, heta kitabo tewr verên ke zazakî nusîyayo nameyê xo Mewlidê Kirdî yo. Labelê kesê ke nê munaqeşeyî kenê qet behsê nê nameyî nêkenê.

Nê munaqeşeyî de problemêko cidî zî no yo ke kesê bêehlîyetî, bêeleqeyî zaf zêde ra kewenê mîyan, xo tede tetmîn kenê. Sey nimûneyî, Alî Kemal Özcan doçent o, Unîversîteya Mamekîye de xebitîyeno, werişto derheqê zazakî de meqale nuşta, kitabê sempozyumê Unîversîteya Çewlîgî de daya weşanayîş. Sere de îdîa keno vano, na xe-batêka akademîk a, datayê (veri) zanistî ke kes nêeşkeno red bikero, ez ana meydan. Û 200 tene çekuyî panc estunan de; yanî tirkî, kurmanckî, zazakî, înglîzkî û almankî de dayê têver. La çekuyan de tu sîstematîk çin o; tayê estê name yê, tayê estê fîîl ê, tayê zî fermanê raweyî de fîîlî şuxulnayê. Kurmanckî û zazakî de, tu çeku yan têvernayîşê înano rast çin o, xora çekuyî pênêgênê. Mesela, estuna zazakî de “kıştayiş” nuşto, kurmanckîya ci “Hatın kuştın” nuşto. Kurmanckî de “Dê, dayik”, vera ci de “ma” nuşto. Estuna kurmanckî de “Bav”, vera ci de “pî” nuşto. Kurmanckî de “Bikuj, kujandın”, zazakîya ci “kıştene” nuşto. Peynî de vano, mi tesbît kerd ke kokê % 51ê çekuyanê zazakî û kurmanckî cîya yo. Bi no qayde mi îsbat kerd ke zazakî yew ziwano cîya yo.

Nê munaqeşeyî de, exlebê xo seke Alî Kemal Özcanî kerdo, zazakî û kurmanckî ra tayê çekuyanê îzoleyan wina keyfî û bi hawayêko xelet danê têver, tayê ferqan vejenê meydan û lebitîyenê ke zazakî sey “ziwanêkê cîyayî” nîşan bidê. Kîşta naye de, ge-ge behsê yewbînan ra “fehmnêkerdiş”ê kurmancan û zazayan zî beno.

Eke zazakî yew ziwano xoser û cîya yo, ganî tarîx de yew ziwano bi nameyê “zazakî” estbîyêne û zazayî zî tewr tay qasê kurdan yew mileto xoser û cîya bîyêne! Yanî wayîrê tarîxêkê cîyayî, wayîrê cografyayêka cîyaye ke bi nameyê zazayan name bena, wayîrê kulturêkê cîyayî, ancî gereka zazayî wayîrê nasnameyêkê milî yê xoserî bîyêne. La ne tarîx de ne zî ewro tu emareyêk, tu îşaretêk ke nê çîyan nîşan bido çin o. Mesela, ma qet tarîx de nêvînenê ke sey milet behsê zazayan bîyo. Ne zazayan xo ra vato ma miletêko cîya yê ne zî teber ra kesî vato. Eksê naye, heme çimeyan de behs beno ke zazayî yew qebîle yan zî eşîra kurdan ê.

Helbet tarîxê nuştekî, belgeyê arkeolojîkî zaf muhîm ê, la tarîx tena çîyo ke seyahan, mîsyoneran, weqanusan, katiban yan zî akademîsyenan nuşto nîyo. Tarîxê fekkî, mavajin rîwayetî, efsaneyî û heme eserê folklorîkî yê miletêk zî zaf muhîm ê. Mîyanê folklorê zazayan de yew emare, yew vatiş yan temayul ke zazayan sey miletêkê cîyayî nîşan bido, o zî çin o. Eksê naye, çiqas efsaneyî, estanikî, vateyê verênan, îdyomî heta bi lorîgê zazayan, kurdanê bînan reyde muşterek ê. Coka no munaqeşe hetêk ra fan-tastîk aseno; munaqeşeyêko viraşte û sûnî yo, zemînê xo heqîqî nîyo.

Munaqeşeyê derheqê “zazakî” û “zazayan” de, xususîyetêko muhîm, seke problemê zazayan tena kurmancan reyde esto, coka hertim vera kurmancan de bi hawayêko zaf mubalexe muxalelefet beno. Yanî kesê ke vanê “zazakî ziwanêko xoser o” çekuya “kurdkî” teşmîlê kurmanckî kenê û muxalefet kenê. Mesela, belkî çarine ra yewê zazayan ancax kurmanckî bizanê û fehm bikerê. La heto bîn ra, temamê zazayan tirkî zanê. Zazayê ke kurmanckî fehm kenê yan zî qisey kenê, netîceyê asîmîlasyonêkê or-ganîzekerdeyî de nêmusayê. Zazayê ke kurmancî zanê, mîyanê cuya rojane de bi ha-wayêko tebîî musayê. Mesela, ez bi xeyretê xo yê şexsî kurmanckî musaya. Yanî yew dezgeyê kurmancan ke ronişo, qerar bigîro, vajo ma zazayan asîmîleyê kurmancîye kenê, ne tarîx de estbîyo ne zî ewro esto. La musayîşê tirkî wina nîyo! Zazayî zî kurmancî zî netîceyê polîtîkaya miletê serdestî de, bi plan û program ziwanê xo ra dûr kewtê û tirkî musayê. Labelê nê munaqeşeyî de na perse nêpersenê ke nê zazayî senî, bi çi metodî, netîceyê kamcîn polîtîkayan de tirkî musayî. Vera asîmîlasyonê tirkî de, vera polîtîkayanê dewleta tirkan de tu îtîrazêk yan zî qayîlnêbîyayîşêkê nê kesan çin o. Tam eksê naye, kesê ke nê munaqeşeyî kenê, bi asîmîlebîyayîşê zazayan seba tirkî

zaf qayîl asenê. Coka se vanê wa vajê, vateyê înan sehîh nîyo. Yanî no munaqeşe hetêk ra zî sehîh nîyo, heqîqî nîyo.

Munaqeşeyê derheqê "zazakî" û "zazayan" de yewna xususîyet zî no yo ke, vera kesa-nê ke zazakî aver benê, nusenê, edebîyatê zazakî anê meydan de muxalefetêko bêedeb beno. Mesela, tayê merdimî bi nîknameyanê cîya-cîyayan, networkanê sosyalî yê sey Facebookî de vera aktîvîstanê ke zazakî aver benê de hertim vateyanê teberê exlaqî de vanê, nengan çînenê. Bi tirkî qisey kenê yan zî nusenê, vanê "zazakî ziwanêko cîya yo" la kesê ke zazakî qisey kenê û nusenê û edebîyatê zazakî anê meydan rê zî dişmenîye kenê.

No munaqeşe de tayê çî estê, zaf mubalexe benê. Sey nimûneyî, bitaybetî xerîbanê ke derheqê zazakî de çîyê nuşto, nameyê hemîne rêz kenê û vanê "nê alimî" yanî "bilim adamları vanê zazakî ziwanêko xoser o". Tîtrê înan çi beno wa bibo, merdimanê xerîban çi nuşto, bêteredut vanê "no îlmî yo", yanî "bilimsel o." Îlm çi yo, bilim çi yo, nuşte senî beno îlmî, yan zî yew merdim senî beno alim, senî beno bilim adamı, qet hewce nêvînenê ke îzeh bikerê.

Mesela, C. M. Jacobson, Eberhard Werner, Brigitte Werner ke nê munaqeşeyî de nameyê înan vîyareno, dezgeyanê mîsyonerîye reyde hemkarîye kenê. Seke yeno za-nayîş alemê xirîstîyanîye de mîsyonerîye edetêko kan o. Merkezê fealîyetanê mîsyonerîye de tadayîşê Încîlî bi heme ziwananê dinya esto. Yanî wazenê ke Încîlî bitaybetî tercumeyê ziwananê grûbanê zeîfan bikerê û Încîlî ser o xirîstîyanîye vila bikerê yan zî xirîstîyanîye sempatîk nîşan bidê. Seba naye dezgeyî ronîyayê. Nê dezgeyî hîna zaf ziwannasan û akademîsyenan reyde hemkarîye kenê, înan ra ardim gênê. Mesela, Maurizio Garzoni (1734-1804) ke reya verêne gramerê kurmanckî (Grammatica e Vo-cabolario della Lingua Kurda) ey nuşto, nê tewir merdiman ra yo. Seba ke kurmanckî bimuso, qasê vîst serrî mîyanê kurdan de ciwîyayo. Ancî, Andranîk ke bi nameyê "Dêrsim, Raywanîye û Cografya" yew kitab nuşto, o zî mîsyoner o.

Dezgeyê mîsyonerîye, melumato ke danê arê, sey data-bank (veri bankası) arşîv kenê. Mesela, dezgeyê sey Ethnologue Languages of the World û Joshua Project nînan ra çend heb ê. Xebata Eberhard Wernerî ke derheqê tercumekerdişê Încîlî de ya, û tede behsê tercumekerdişê Încîlî bi zazakî zî esto, keyepelê Ethnologue de mîyanê referan-san de ya.

Helbet kesê xerîbî ke zazakî ser o xebitîyayê heme girêdayeyê dezgeyanê mîsyonerîye nîyê, cigêrayox yan akademîsyenê cîya-cîyayî zî zazakî ser o xebitîyayê. La qismêko muhîm yê kesanê ke zazakî ser o xebitîyayê û hertim sey "bilim adamları" behsê înan beno, bi taybetî kesê almanî, eşkera yo ke dezge yan zî weşananê mîsyonerîye rê xebitîyenê.

No munaqeşe de çîyo balkêş no yo. Kesê ke dezgeyanê mîsyonerîye rê xebitîyenê, tim têkilîya înan û kesê ke vanê "zazayî kurd nîyê" esta. Na têkilîye de her di hetî zî yewbînan weye kenê. Kesê ke vanê zazayî kurd nîyê, seba ke tezanê xo rê bingeyêko akademîk virazê, yan zî fikrê xo bi fekê akademîsyenan bidê vatiş, xo resnenê nê kesan. Tabî akademîsyenî zî seba ke melumat bidê arê, hewceyîya înan bi merdimanê winasîyan esta. Nînan ra êyê ke ma zanê, Ludwing Paul, Jost Gippert, Eberhard Werner, Brigitte Werner û beno ke hema zaf kesan netîceyê na têkilîye de dest bi xebata zazakî ser o kerda. Ancî C. M. Jacobson zî bi no qayde yo. Derheqê zazakî de di kitabê ey estê. Her di zî fekê Dêrsimî de yê. Heqîqeten nê kitabî ey nuştê? O hende baş kir-manckîya Dêrsimî zano? Ez şubhe de ya! Kesê ke dezgeyanê mîsyonerîye rê xebitîyenê, eleqeyê înan hîna zaf bi elewîyan sînorkerde yo. Ez vana qey wina bawer kenê ke fealîyetê mîsyonerîye mîyanê elewîyan de hîna rehet beno coka hende bala înan fekê Dêrsimî ser o ya.

Helbet heqê her kesî esto ke zazakî ser o bixebitîyo, binuso, fikrê xo çi beno wa bibo, eşkera vajo yan binuso. La ganî ma zî bala xo bidin ser ke, nê kesî bi kamcîn saîqî za-zakî ser o xebitênê. Yê diyin, verê verkan gereka ma vate yan zî nuşteyê înan baş fehm bikin, analîz bikin, test bikin ke hela çiqas rast yan xelet o. Mesela, tayê xebatê ke hetê xerîban ra bîyê şefaf nîyê. Mi behsê nuşteyê Mustefa Dehqanî kerdbi. La yewna numûne zî nuşteyê Jost Gippertî yo. Destpêkê meqaleya xo de vano "Tayê embazê ke tîya amade yê, bîyî sebeb ke ez verê xo bidî nê ziwanî ser. Nêzdîyê serrêk o ke ma pîya gramerê nê ziwanî tetkîk kenê." Nameyê nê embazan çi yo, kam ê, çi kes ê, dîyar nîyo. Madem xebata ey "îlmî" ya, qey nameyê hemkaranê ey nimite bo? Îlm de çîyo nimite yan zî nimitişê çîyan çin o.

EDÎ BES O, MA PERWERDEHÎYA
BI ZIWANÊ XO WAZENÊ!

Meqaleyê ke akademîsyenan derheqê zazakî de nuştê, zêde tetkîk nêbîyê. Yanî test nêbîyo ke îdîayê înan çiqas rast yan çiqas xelet ê. Xora meqaleyanê kesanê xerîban de bi hawayêko qetî îdîa nêbeno ke zazakî ziwanêko xoser û zazayî zî kurd nîyê. Eksê naye, mesela, Ludwig Paul vano "Di varyantê ziwanêk hetê kulturî ra beno ke her yew sey lehçeyêk tarîf bibê, hetêk ra zî beno ke temamen sey ziwanêkê xoserî tarîf bibê." Paul dewam keno vano, "Persa 'ziwan' û 'lehçe' tarîfkerdiş û taybetîyan ra girêdaye qismen keyfî ya." Yanî yew tarîfo sabît û îlmî ke bi hawayêko qetî "ziwan" û "lehçe" cêra bikero, çin o.

Feraza, ma vajin ke îlm de terazî, mêzîn yan zî formulêk esto ke eşkeno "ziwan" û "lehçe" cêra abirno. A game, gereka tena çekuyan ser o ney, sîstemê ziwanî analîz bibo. Yanî seba ke bêro zanayîş zazakî û kurmancî di ziwanê xoserê cîya yê, yan di qo-lê ziwanêk ê, ganî bi hawayêko tekuz her hetan ra hem zazakî hem kurmanckî komple bêro şinasnayîş. Verê verkan, ganî heme kelîmeyê zazakî û kurmanckî bi heme versîyonanê xo qeyd bibê. Dima ganî sîstem û xususîyetê ziwanî yê zazakî û kurmanckî cîya-cîya tam tesbît bibê. Û warê fonolojî, morfolojî, sentaks û leksikolojî de; yanî hetê vengî ra, hetê kokê çekuyan ra, hetê gramerî ra, hetê şuxulîyayîşê ziwanî ra, hetê nêrkî, makî û zafhûmarîye ra, hetê oblîkîye ra, hetê ergatîvîye ra... xulasa çiqas xususîyetê ziwanî estê, heme hetan ra zazakî û kurmanckî bêrê pêveronayîş. Neke tena zazakî û kurmanckî, ganî zazakî bi heme lehçeyanê kurdkî bêro pêveronayîş, muqayese bibê. Yanî tena bi pêveronayîşê çend çekuyanê îzoleyan ne ferqê cîyayî yê zazakî û kurmanckî fehm benê, ne muşterekîya înan fehm bena, ne zî ziwanbîyayîş û lehçebîyayîşê înan tesbît beno.

Meselaya "yewbînan fehmnêkerdiş"ê zazayan û kurmancan zî meselayêka subjektîv a. Çunke "fehmkerdiş" yan "fehmnêkerdiş" krîter yan zî qîyasêko îlmî û sabît nîyo. Yanî merdim biwazo fehm keno, nêwazo fehm nêkeno. Hetêk ra zî, no problem rewşa komelî ya psîko-sosyalîye ra girêdaye yo, helbet îhtîyac zî zaf muhîm o. Mesela, seba ke merkezê Pîran û Hênî de kirdkî qisey bena, şarê dorê nê her di qezayan ke kur-manc ê, kirdkî zanê. La Licê û Pasûr wina nîyê. Merkezê Licê û Pasûrî kurmanc ê, coka kurmancê Licê û Pasûrî kirdkî nêzanê. La pêro nêbê zî zafaneyê kirdanê nê doran kurmanckî zanê. Heto bîn ra zazayê Licê, Pasûr, Pîran, Hêni, Gêl û ê doran kurmanckî fehm kenê la zazakîya Dêrsimî ra fehm nêkenê.

Belkî hezar serrî ra vêşêr o ke mîyanê kurdan de perwerde bi lehçeya kurmanckî be-no. Yanî medreseyê kurdan heme bi kurmanckî bîyê. Ma vajin Mela Mehemedê Hunî, Mela Mehemedê Muradan, Mela Kamilê Puexî ke bi zazakî nuşto, hemîne medreseya-nê kurmanckî de wendo. Yanî zaf verî ra, hezar serrî verê cû ra, lehçeya kurmanckî mîyanê kurdan de sey ziwanê tedrîsatî, sey ziwanê resmî ca girewto. Mesela, Andranîk kitabê xo Dêrsim de vano: "Her eşîrêka înan wayîrê lehçeyêk a, la heme eşîrî yewbîn-an ra fehm kenê. Mîyan ra tayê vateyan zî fehm nêkenê. Gama ke yewbînan ra fehm nêkerd, dest bi kurmanckî kenê, çunke hetê hemîne ra fehm bena û ê nê ziwanî sey ziwanê resmî hesibnenê."

Sey netîceyî, merdim eşkeno vajo ke munaqeşeyê "lehçe" û "ziwan"î, yanî munaqeşeyê "zazakî" û "zazayan" munaqeşeyêko heqîqeten îlmî nîyo. Kesê ke nê munaqeşeyî kenê zî homojen nîyê. Yanî munaqeşe hetê kesanê cîya-cîyayan ra beno. Hîna zaf tirkî, al-manî, armenî û îranijî nê munaqeşeyî kenê. Her het, xo gore yew hesabê xo esto. He-sabê tirkan xora bellî yo. Hesabê farsan zî teqrîben maneno yê tirkan. Hesabê ar-menîyan, hîna zaf erdî ser o yo, çimê înan Dêrsim de yo. Çîyo ke almanan konsantre keno zî, fealîyetê mîsyonerîye yo. Coka xebata înan hîna zaf grûba elewîyan ser o ya, yanî ziwanî ser o, bitaybetî fekê Dêrsimî ser o xebitîyenê. Kesê zazayî zî, cîya-cîya paralelê nê hetan de şuxulîyenê. Mesela, elewîyê ke vanê zazayî kurd nîyê hîna zaf nêzdîyê mîsyoneran ê, armenîyan reyde zî têklîye de yê. Zazayê sunî ke vanê zazayî kurd nîyê zî hîna zaf tirkan reyde xebitîyenê, nêzdîyê fikrê tirkperestîye yê, êyê ke îranijan reyde xebitîyenê zî estê.

Xulasa bi nê munaqeşeyê bêbingeyî, bi nê munaqeşeyê bêserûberî, bi nê delîlanê sexteyan, bi nê tehrîfatî na saeta ra pey "yew milet" îcad nêbeno, xora derdêkê înano winasî zî çin o. Belkî hetanî dereceyêk hêşê çend masumanê nezanan lêl bikerê la peynîya xo çin a. Labelê wezîfeyê ma zî no yo ke, ganî ma nê munaqeşeyî kaş bikin zemînêkê zelalî ser, bi şeklêko şefaf, bi delîlanê sehîhan, heqîqeten bi hawayêko îlmî bikin. No wezîfe her wextî ra vêşêr, ewro ma ser o ferz o.

Mem Xelîkan:

Çîrokên me li hêviya xorta ne!

Adem Özgür

Kurdên Anatoliya Navîn ku tê payîn di navbera salên 1750 û 1800'an de ji Kurdistanê derketine û ji vê herêmê re hatine mişextkirin, wek kurdên Xoresan, Kafkasya û yên deverên din, li hember biyanîbûn, bişaftin û binpêkirinê her çend ji welat dûr bûbin jî berxwedane û rehên reseniya kelepora kurdîtiyê ajotine, ew parastine û gihandine heta îro. Kurdên Anatoliya Navîn her wiha ji bo çand, ziman, huner û dîroka xwe arasteyî nifşên nû bikin jî di 20 salên dawî de hewl dane ku wêjeya kurdî jî bigeşînin û zindî bihêlin. Bi vê mebestê 19 sal in govara Bîrnebûnê derdixin û li dora vê govarê dicivin. Yek ji nivîskarê wê govarê jî Dr. Mem Xelîkan e. Mem Xelîkan nivîskar û helbestvanekî kurdên Anatoliya Navîn e. Di destpêka govara Bîrnebûnê de heta niha bi dehan hevpeyvîn, nivîs, helbest nîvisin e, lêkolîn pêkanîn e. Mem Xelîkan ji BasNûçe'yê re axivî û got: "Em 20 sal in li ser çand, huner û dîroka Kurdên Anatoliya Navîn lêkolînan dikin. Çandek dewlemend heye li Kurdên Anatoliya Navîn. Xortên me jî dixwazin lêkolînên dîrokî, çandî û hunerî bikin û êdî destên xwe têxin binê kevir."

"Bîrnebûn bîra me belav dike"

Lêkolîner û nivîskar di destpêka axaftina xwe de bal kişand ser rewşa destpêka nivîskariya xwe û da zanîn ku wî di govara Bîrnebûnê de dest bi nivîskariyê kiriye. Xelîkan di berdewamiya axaftina xwe der bal kişand ser destpêka govarê Bîrnebûnê û wiha axivî: "Bîrnebûn di sala 1997'an derket. Li Konya'yê li navçeyê Kuluyê, me çend hevalan bihîstibû ku li derveyê welat çend hevalan hewldaneke xwe heye ku ji bo kurdên Anatoliya Navîn govareka çandî, hunerî û lêkolînê biweşînin . Em bi wan re ketin têkiliyê û me çend hevalan ji Kuluyê de fikr û ramanên xwe bi nameyekê ji wan re şand. Wê demê hevalên me got, ji bo kurdên Anatoliya Navîn govarek pêwîste. Hevalên Ewropayê dijîn xebatên xwe qedandin û li sala 1997'an Bîrnebûn li Almanyayê hejmara xwe ya yekemîn hat weşandin. Ji hejmara yekemîn şun da, govar ji alî weşanxaneya Apecê li Swêdê hat weşandin. Wê demê hevalên me yê kurdî dinivîsin ne zêdebûn. ji bo wê hejmara yekemîn û çend hejmarên din nîvisên piranî bi zimanê tirkî derketin."

"Di çend salên dawî de li ser kurdên Anatoliya Navîn xebat tên kirin"

Mem Xelîkanê lêkolînerê çand û kultura kurdî, ji me re eşkere kir ku wî heta niha ji Bîrnebûnê re gelek gotar amadekirine û ew li ser karê xwe berdewam dike. Her wiha Xelîkan amaje bi wê yekê kir ku di van çend salên dawiyê de li ser kurdên Anataliya Navîn xebat birêve diçin ev jî bi bo wan cihê kêfxweşiyê ye. Xelîkan wiha behsa xebatên xwe kir: "Min di govara Bîrnebûnê de, hevpeyvîn çêkirin. Stranên Kurdên Anatoliya Navîn berhevkirin, metelok, gotinên pêşiyan, wêje berhevkirin û nivîsandin. Her wiha min li ser nifirên Kurdên Anatoliya Navîn jî nivîsî. Çi ji destê min hat, ez wê ji bo kurdên Anatoliya Navîn dikim û xebatên min jî sedî sed li ser wan in. Van salên dawî yê, medyaya kurdan, parti û saziyên kurdan bi dîrok û jiyana kurdên Anatoliya Navîn re eleqedarin. ji bo kurdên Anatoliya Navîn weşanan dikin û lêkolînan çêdikin, ew min dilşa û kêfxwaş dike. Yek jî ez dixwazim ji bo rojnameya we jî tiştekî bêjim."

"Çîrokên me gelek in"

Li aliyê din Mem Xelîkan bal kişand ser kurdên li bajarên din ê weke Kayseri,Çroum Kırşehirê jî û tekez kir ku wan weke govara Bîrnebûnê hêj berê xwe nedaye wan û divê ew li ser kurdên vê herêmê jî kar bikin. Her wiha Xelîkan, destnîşan kir ku kurdên Anatoliya Navîn li herêmeke mezin belavbûne ev yek jî rê li ber wan vedike ku çîrokên wan tomar bikin û mijarên wan naqadin. Xelîkan wiha berdeam kir: "Car caran çend hevalên me jî digotin, "dawiya mîsyona me hat". Lê ne wusa ye, ev gotina ne rast bû. Ez wusa difikirim ku hê pir tiştên me nenivîsî hene. Kurdên Anatoliya Navîn koloniyeke mezin e; li ser axake berfiraf dijîn. Em zêdetir kurdên Kırşehir, Enqere û Konyayê hevdû nasdikin; Sêwas, Kayseri, Çorum, Çankırı, Kırıkkale û li derdorê din jî kurd hene. Divê em wan jî nasbikin û li ser wan jî lêkolînan bikin. Ji ber vê yekê, mijar qet naqedin."

"Ziman nasnameya mirov e"

Her wiha Xelîkan ragihand ku her çend gelek sal di ser koçberbûna wan a ji welat re derbasbûbe jî zarookên wan ji kal û pîrên xwe ferî kurdî û çanda kurdayetiyê bûne û ew li ser piya hiştine. Xelîkan, destnîşanî bi giringiya kurdî kir û wiha pê de çû: "Asîmîlasyon li ser Kurdan zêde ye. Kurdên Anatoliya Navin jî, ji bo polîtîkaya pişavtinê hatin koçberkirin. Dagirker û serdest, dixwazin ku ziman û çanda wan bidin ji bîrkirin Astengiya me ya mezin ev e. Kal û pîrên me hê jî zimanê xwe ji bîrnekirine. Ji ber vê yekê divê em jî, vê mîratê bidomînin. Zimanê kurdî zimanekî pirr dewlemend e. Kurdên Anatoliya Navîn 100-200 sal zêdetir e li virin. Çanda xwe bi salan dayîne jiyandin û parastin e. Ew, ji dewlemend bûyîna zimanê kurdî ye. Zimanê dayika me, nasname û hebûna me ye. Dixwaze em bi zimanê xwe bifikirin, biaxivin û binîvsînin .li sûkan, li kûçe û kolanan, li mal li derê jiyana me bi zimanê me be, bi kurdî be ku em wê çandê û nasnama xwe biparêzin. Her wiha min, li jor jî got ku bandora asimilasyonê zêde ye. KomKurd-An jî bi mîsyonek wisa ava bû. Bi rastî kurdên Anatoliya Navîn bi salan zimanê xwe parast; hê jî bi zimanê xwe diaxivin. Bi ziman û çanda xwe, bi kurdayetî ya xwe dijîn. Çîrokên xwe bi zimanê xwe kat dikin, hinekên xwe bi zimanê xwe dikin. Mixabin pirranî yên me, nikarin bi kurdî bixwînin û binivîsin. Armanca me yek jî ew e ku, li komaleyê em ê, bi qûrsên zimên endamên xwe, bi kurdî bidin xwendin û perwerde bikin."

General Îhsan Nuri Paşa

Cemşîd ê Çiyayê Araradê

Welat Baz

Fermandarê Serhildana Araradê Îhsan Nûrî Paşa di dîroka Kurdistanê û di şexsiyetên nav Xoybûnê de yek ji kesên herî balkêş e. Wî serfermandariya hêzên Xoybûnê û serleşkeriya Komara Araradê kiriye.

Xoybûn herçiqas di dîroka Kurdistanê de wek rêxistina yekem a nûjen tê binavkirin jî de asasê Xoybûnê de li gor rewşên demê rola hin şexsiyetên welatparêz lipêş bû. Mirov kare bêje ku çend rewşenbîr û malmezinên welatparêz ê demê di damezrandin û jiyandina Xoybûnê de rola esasî leyistine û heta dawiya jiyana xwe jî di nav tevgera netewî de mane. Îhsan Nûrî Paşa jî yek ji şexsiyetên balkêş yê vê rêxistinê bûye.

Îhsan Nûrî Paşa di sala 1893'an de li Bajarê Bedlîsê ji dayik bûye. Li Erzîncan û Îstenbolê di dibistanên leşkerî de xwendiye û di Artêşa Osmanî de wek zabit karkiriye. Di dema Şerê Balkanan û Şerê Şîhanê ê yekem de ji Arnawûtlûkê heta Yemenê, ji Erebistanê heta Qasfkasya di gelek cepheyan de şerkiriye. Di dema leşkeriya xwe de ji ber ku li dijî zilma Artêşa Osmanî a li ser Ermenî û gelên din derketiye çend caran di derheqê wî de lêpirsîn hatine vekirin. Ber bi salên 1920an de di artêşê de tevî zabitên Kurd rêxistinekî dizî avadike û dikeve nav karên netewî. Di sala 1924an de tevlî rêxisina Azadî dibe. Wê demê li herema Colemergê, li Beytuşebabê wek zabit kardike.

Li ser fermana Azadî amadekariya serhildanekî dike û tevî hevalên xwe yê zabit û leşkerên Kurd ku di bin fermana wî de ne dertê çiya. Ji ber hin pirsgirêkên, serhildana wan berî wextê xwe diteqe û Azadî jî nikare tevlî vê serhildanê bibe. Piştî ku derbasî Başûrê Kurdistanê dibe ji alî Îngîlîzan ve tê girtin û demekî şunda ji bo tevlî Serhildana Şêx Saîd duxwaze ji ser Rojhilatê Kurdistanê derbasî Bakûr bibe. Digîje Şemzînan lê heta wê demê serhildan têk çûye. Demekî dibe mêvanê Seyît Tahayê Şemzînî. Artêşa Tirk li ser vê yekê êrişî Şemzîna dike. Îhsan Nûrî jî derbasî Rojhilatê Kurdistanê dibe û tê girtin.

Piştî ku di sala 1926'an de serhildana Broyê Heskî destpêdike ji zindanê direve û bi Xoybûnê re têkilî datîne.

Dema ku ji Araradê agirê serhildanê bilind bû, Îhsan Nûrî Paşa li derûdora Xinûsê bû. Piştî ku nûçeyên Serhildana Agirî belav bû, Xoybûn wî wek berpirsê leşkerî ê rêxistinê dişîne Araradê. Li cem wî 20 şerwanên eşîra Hesenan û Heyderan hebûn. Ew ji alî Xoybûnê ve wek fermandarê leşkerî ê serhildana Araradê hatibû wezîfedar kirin.

Li Agirî navê Îhsan Nûrî Paşa, Cemşîd e. Piştî ku ew derbasî Araradê dibe fermandariya hêzên serhildêr dike û ji bo rêxistina komarê dixebite.

Piştî ku Îhsan Nûrî gihîşt çiya çend hefte şûnde di 13ê Îlona sala 1927'an de hêzên artêşê berê êrişeke mezin dan Araradê. Hijmara leşkerên tirk 10 hezar bû. Wan ji bakûrê çiya ve tumenekî leşker di nav Agiriyê mezin û ê biçûk de bicîhkirin û dest bi êrişeke mezin kirin. Piştî ku deng bi top û mîtralyozan ket, şerwanên Eşîra Sakan ku li alî Îranê bûn, gihîştin alîkariya Araradê. Pevçûnên xedar çend rojan ajot. Di encam de leşker vekişiya. Wan li pişt xwe gelek wendayî, di nav de çend zabit bi dehan esîr û gelek sîleh hiştibûn. Kurdan piştî çend rojan dîlên destê xwe serbest berdan. Çemê Bazîdê di navbera serhildêrên Agirî û Artêşa Tirk de bûbû sînor. Piştî vê pevçûnê derket meydanê ku Îhsan Nûrî Paşa li Araradê ye. Di van rojan de Xoybûn jî hatibû damezradin.

Îhsan Nûrî di jiyana xwe ya Îranê de jî her tim bi tevgera netewî re têkilî daniye. Di salên Komara Mahabad de bi Qazî Mihamed, Mele Mistefa re têkilî datîne. Pişti têkçûna serhildana başûr ku Mele Mistefa derbasî bajarê Kerejê dibe, têkiliyê wan didomin. Îhsan Nurî di dema sirgûnê de ji xebatên rewşenbîrî dûr nemaye û yek li ser dîroka Kurdistanê yek jî li ser serhildana Araradê dû pirtûkan nivîsandiye. Herwiha di dema Komara Araradê de bi navê 'Agirî' gowarekî weşandiye û di vê kovarê de gelek meqale û helbestan jî nivîsandiye.

Ferzende Begê fermandarê Araradê, ji Eşîra Hesenan e. Bi mêrxasiya xwe tê naskirin. Piştî Îhsan Nûrî Paşa û Broyê Heskî fermandarê sêyem e. Ferzende Begê Hesenî, di sala 1925'an de jî beşdarê Serhildana Şêx Seîd bûye û li derdora Melezgirê qehremaniyên mezin kiriye. Ferzende Beg, piştî Serhildana Serhildana Şêx Seîd ku derbasî Iranê bûye, di sala 1927'an de ziviriye Araradê.

Serfermandarê Xoybûnê

Îhsan Nûrî Paşa di Xoybûnê de yek ji kesên herî balkêş e. Wî serfermandariya hêzên Xoybûnê û serleşkeriya Komara Ararat kiriye. Îhsan Nûrî Paşa di sala 1893an de li bajarê Bedlîsê jidayik bûye. Li Erzîncan û İstenbolê di dibistanêN leşkerî de xwendiye û di artêşa Osmanî de wek zabit karkiriye. Di dema şerê Balkanan û Şerê Cîhanê yê Yekemde ji Arnawûtlukê heta Yemenê, ji Erebistanê heta Qasfkasya di gelek cepheyan de şerkiriye. Di dema leşkeriya xwe de ji ber ku li dijî zilma Artêşa Osmanî ya li ser Ermenî û gelên din derketiye çend caran di derheqê wî de lêpirsîn hatine vekirin. Ber bi salên 1920an de di artêşê de tevî zabitên Kurd rêxistinekî dizî avadike û dikeve nav karên netewî. Di sala 1924an de tevlî rêxisina Azadî dibe. Wê demê li herema Colemergê li Beytuşebabê wek zabit kardike.

Îhsan Nûrî li ser fermana Azadî amadekariya serhildanekî dike û tevî hevalên xwe yê zabit û leşkerên Kurd ku di bin fermana wî de ne dertê çiya. Ji ber pirsgirêkên serhildana wan berî xextê xwe diteqe û Azadî ji nikare tevlî vê serhildanê bibe. Piştî ku derbasî Başûrê Kurdistanê dibe ji alî İngîlizan ve tê girtin û demekî şunda ji bo tevlî Serhildana Şêx Saîd duxwaze ji ser Rojhilatê Kurdistanê derbasî bakûr bibe. Digîje Şemzînan lê heta wê demê serhildan têk çûye. Demekî dibe mêvanê Seyyit Tahayê Şemzînî. Artêşa Tirk ku dibîhîse êrişî Şemzîna dike. Îhsan Nûrî li ser vê yekê derbasî Rojhilatê Kurdistanê dibe û tê girtin.

Piştî ku di sala 1926an de serhildana Broyê Heskî destpêdike ji zindanê direve û bi Xoybûnê re têkilî datîne. Xoybûn wî wek berpirsê leşkerî yê rêxistinê dişîne Araradê. Di sala 1927an de tevî 20 şerwanên Xoybûnê derbasî çiyayê Agirî dibe. Piştî derbasî Araradê dibe fermandariya hêzên serhildêr dike û ji bo rêxistina komarê dixebite. Heta sala 1930'an tevî jina xwe Yaşar Xanim li çiya dimîne. Piştî ku serhildan têk diçe derbasî İranê dibe. Bi salan li sirgûnê di bin çav de û di rewşeke xirab de dijî. Demekî jî ji ber zexta tirka ji alî rejima İranê ve tê girtin. Îhsan Nûrî di jiyana xwe ya İranê de jî her tim bi tevgera netewî re têkilî daniye.

Di salên Komara Mahabad de bi Qazî Mihamed, Mele Mistefa re têkilî datîne. Pişti têkçûna serhildana başûr ku Mele Mistefa derbasî Kerejê dibe dîsa têkiliyê wan didomin. Îhsan Nurî di dema sirgûnê de ji xebatên rewşenbîrî dûr nemaye û yek li ser dîroka Kurdistanê yek jî li ser serhildana Araradê dû pirtûkan nivîsandiye.

Herwiha di dema Komara Araradê de bi navê Agirî govarekî weşandiye û di vê govarê de gelek meqale û helbesan jî nivîsandiye. Îhsan Nûrî Paşa di sala 1976'an de roja 25 Adarê di encama qezayekî trafîqê de li sirgûniya Tahranê jiyana xwe wendakiriye.

Gora wî li Tahranê li qebristana Beheştî Zehra ye.

Wesiyeta Qazî Mihemed bo kurdan:

Xiyanetê li hevûdû nekin

Serokê Komara Kurdistanê Qazî Mihemed, di 31'ê Adar a 1947'an de ji aliyê dadgeha Rejima İranê ve hat sêdarekirin. Qazî beriya bê înfazkirin, ji bo netewa kurd ev wesiyet hişt:

Bi navê xweda yê mezin û dilovan;

Miletê kurd û birayên min ên ezîz! Birayên min ên heqê wan hatî xwarin! Miletê min ê zulm lê hatî kirin! Vaye ez dixwazim di gavên dawî yên jiyana xwe de çend şîretan li we bikim; Ji bo xatirê xwedayî êdî dijminatiya hev nekin, hev bigirin, pişta hev bigirin, li hemberî dijminê zordar û zolmê rawestin, xwe bi dijmin re nefiroşin, dijmin her dem heya karê xwe bi we bi cî tîne hûn divên û qet rehmê bi we nabe û qet li we nabûre.

Dijminên gelê kurd zor in, zalim in, zordar in, bê rehm in. Remzê serketina her gel û netewekî yekgirtin û yekbûn e, piştevaniya temama milletiye, her milletekê yekêtî û tevayî nebe herdem wê li jêr destê dijminan be. Gelê kurd, we tu ji gelên liser rûyê vî erdî kêmtir nîne, belku di mêrxasî û xîret û jêhatinê de zor ji wan gelên rizgarbûyî li pêştir in. Ew milletên ji dest dijminên xwe yên zordar rizgarbûne mîna we ne, lê ew ên xwe rizgarkirî yekêtî di nav wan de hebûye, bila hûn jî mîna hemû gelên liser rûyê erdê êdî jêrdest nemînin. Her bi hevgirtinî û bê hesûdî, bi hev nebirinê û xwe nefirotina dijminan netewe yê me dikare rizgar bibe. Birayên min! dijminê kurd ji her reng û qewmekî be her dijmin e; bê rehm e, bê ûjdan e, rehmê bi we nabe, wê we bi destên we bi xwe bide kuştin, wê we temah bike û bi fêlbaziyên xwe û bi direwan we li hev bixe. Di nav hemû dijminên gelê kurd de dijminê ecem ji hemûyan zalimtir û mel'untir û xwedênenastir û bêrehimtir e, destê xwe ji tu tawanên hemberî gelê kurd naparêze, bi dirêjiya dîrokê kerb û kîn dijî gelê kurd hebûye û heye.

Binêrin tevaya mezinên gelê we ji Simayîl Axayê Şikak heya Cewher Axa yê birayê wî û Hemze Axa yê Mengur û çendîn mirovên din her hemû xapandin, aram kirîne û xelk ji piştevanî kirina wan dûrxistiye û ji nû zor nemerdane kuştîne, ji wan re sond bi Quranê xwariye ku eceman niyaza xêrê bi wan re heye û wê çakiyê bi wan re bikin. Lê her kurd e û zû bawar ji sond û sozên eceman dike û pê tête xapandin, lê bi dirêjiya dîrokê heya niha tu kesan nedîtiye tu caran ecem soz û peymanên xwe bicîh bîne û tu sozên xwe bi kurdan re bicîh ne anîne, her hemû direw û fêlbazî kirine. Ez, wek birayekê biçûkê we, di rêya xwedayê de û bo xatirê xwedayê ji we re dibêjim hevbigirin û qet pişta hev bernedin. Pirr bawer bin eger ecem hingivînî bide we, diyar e jehr kiriye di nav de, bi sond û soz û direwên eceman nehên xapandin, eger hizar caran dest li Quran a pîroz jî bidin û sozê bidin we jê bawer nekin û pirr bawer bin tenê merema wan xapandina we ye.

Vayê ez di gavên dawî yên jiyana xwe de bo xatirê xwedayê mezin şîretan li we dikim û ji we re dibêjim ku xweda dizane ya ji dest min hatî bi ser û can û têkoşîn, bi şîret û nîşandana rêya rast min xebat kiriye, niha jî di vê gav û rewşê de bi we radigehînim ku êdî bi eceman nehên xapandin û bawer ji sond û dest li Quran dan û soz û peymanên wan nekin. Ji ber ku ecem ne xweda nas dikin û ne bawerî bi xweda û pêxemberî heye û ne bawerî bi roja qiyametê û hisab û kîtabê heye. Ji aliyê wan ve tenê ku hûn kurd in bila misilman jî bin tawanbar in, bo wan dijmin in, ser û mal û canê we bo wan helal e û bi xezayê dizanin, her çende soza min bi we re ew nebû ku ez biçim û we di dest dijminê dilreş de bicîh bihêlim, lê zor caran jî dema min hizir di bûrî û mêrçakên me yên mezin de dikir ku eceman bi sond û direw û fêlbaziyan girtîne û kuştîne. Ji ber ku di qada mêrxasiyê de dijmin nedikarî li hemberî wan raweste, lewra neçar dibûn bi derewan bixapînin û bikujin.

Ew hemû herdem li hizra min bûn û qet min bawer ji eceman nekiriye. Pêşî ku ecem vegerine vir, çendîn caran bi şandina naman û kesên navdarên kurd û Faris û bi dana soz û peymanên zor mezin ku dewleta ecem û Şahî bi xwe niyaza xêrê heye, amadene û naxwazin yek dilopa xûnê di Kurdistanê de bête riştin. Nûha hûn Ecaman û soz û peymanên wan bi çavê xwe dibînin, eger serok hoz û eşîretên me yên kurdan xiyanet nekiriba û xwe nefiroştiba hukmeta eceman, ev bi serê me û we û Komara me ne dihat.

Wesiyet û şîreta min ew e, ku zarokên we bixwînin, ji ber ku em milletê kurd tu ji milletên din kêmtir nîne, tenê xwendin nabe, bi xwînin heya hûn ji karwanê gelan paş nekevin, xwendin çekekê kujeke bo dijmin. Pirr bawer bin eger tebayî û hevgirtin û xwendewarî di nav we de baş be, hûn wê baş bi ser dijmin de serkevin.

Nabe ku bi kuştina min û bira û pismamên min hûn bitirsin, pêwîste zor kesên din ên wek me divê rê de bikin qurban heya digihîjin hêvî û merema xwe, ez bawer dikim ku zor kesên din jî wê bihên xapandin û ji nav birin.

Ez bawer im zor ji wan ên paş me jî, ji aliyê eceman ve têne xapandin ê ji me zanatir û jêhatîtir bin, lê hêvî xwazim kuştina me bo we bibe pend û îbret. Ji bo dilsozên gelê kurd, min wesyeteka din bo we heye ku ji xwedayê mezin daxwazê bikin ku hûn çi ji bo serferaziya kurd dikin alîkariyê bi we re bike, ez pirr bawer im xwedayê mezin wê alîkariya we bike û we serbixe. Reng e ji min bipirsin çima tu sernekevtî? Di bersivê de dibêjim, bi wî xwedayî ez ê serkeftî me, çi serkevtin ji vê mezintire ku niha ez di rêya gel û milletê xwe de ser û mal û canê xwe dikim qurban, bawer bikin min bi xwe pirr ji dil hezdikir eger mirin di rêya xwedayî û pêxemberê xwedayê û gel û milletê kurd de be û bi rûyek geş bimirim, ji bo min ev mirin serkevtine .

Ezîzên min! Kurdistan mala hemû kurdekî ye, her wekî di malê de endamên wê malê herkes çi cûre kar û kiryar dizane dihête rasipardin wî karî bike, Kurdistan jî her ew mal e. Eger we zanî kesek ji endamên wê malê karek ji destê wî tê, li wî bigerin bila wî karî bike. Êdî nabe em astengan bixene ser rêya wî û nabe bi wê çendê dilgiran bin ku yek ji we berpirsatiyek mezin di dest de ye, eger karek mezin kete ser milên kesekî û birêve dibe, xuyaye wî karî dizane û berpirsatiyek mezintir li hemberî wî erkî heye. Pirr bawer be birayê te yê kurd pirr ji dijminê dilkerb û kîndar çêtire. Eger berpirsatiyek mezin li ser milên min nebaye niha ez li jêr darê sêdarê ranediwestam, lewre nabe digel hev di hesîd bin. Ew ên fermanên me bicîhh nedianîn, ne tenê ferman bicîh ne dianîn, belku dijminatiya me dikir, ji ber ku me xwe bi xizmetkarê xelkê xwe dizanî. Niha ew li nav mal û zarokên xwe di xewek şîrîn de ne, lê em bi navê xizmetkirina ji milletî re vaye li jêr darê sêdarê ne û niha ezê gavên dawî yên jiyana xwe bi nivîsîna vê wesyetnamê timam dikim. Eger berpirsatiyek mezin li ser milên min jî nebaye, niha dê ez jî mîna we di nav mal û xêzana xwe de, di xewek şîrîn de bibûma. Ev şîretên ku ez ji bo ew yên paş xwe dikim, yek ji wê berpirsatiya li ser milên min in, ez bawer im eger kesekê din ji we berpirsatiya min bi stûyê xwe ve girtiba, niha wê ew li şûna min li jêr darê sêdarê bûwaye. Vaye mi bi merema razîbûna xwedê û li pey wê berpirsatiya li ser milên min, wek kurdekê xizmetkarê gel û di rêya karê çak de, ev çend şîret kirin ku hêvî xwazim hûn ji îro paşve îbretê jê wergirin û bi temamî guhdariya şîretên min bikin. Bi hêviya xwedayê mezin dê bi ser dijminan de serkevin.

Baweriya we bi xwedê û her tiştekê ji cem xwedê hatî û peristina xwedê û pêxemberî (s.i) û bicîh anîna erkê olî ya mukum bît.

Yekîtî û tebayî yê di nav xwe de biparêzin, karên neçak nekin, li hemberî hevûdû di hesûd nebin, nemaze di berpirsatiyê û xizmetkirinê de.

Xwendin û zanist û hêla zanyariya xwe pêşde bibin heya ku kêmtir bikevin davên dijminan.

Bawer ji dijminan nekin, nemaze dijminê ecem. Ji ber ku bi çend rêyan ecem dijminên we ne; dijminên gel û nîştîman û olê we ne. Dîrokê xuya kirye ku herdem bi behaneyê li kurdan dixin û bi kêmtirîn tawan dê we bikuje û ji tu tawanekê hemberî kurdan desta naparêze. Ji bo çend rojên jiyana xwe ya bê qîmet ya vê dinyayê, xwe bi dijminî re nefiroşin, çunke dijmin dujimin e û ciyê tu bawer pêkirinekê pêre nîne.

Xiyaneta hevdû nekin; ne xiyaneta siyasî, ne giyanî, ne maî, ne namûsî. Çunke xiyanetkar li cem xwedê û mirovî, sivik û tawanbar e, xiyanet wê bi rûyê xiyanetkarî de vegere.

Eger yek ji we karî karekî we bê xiyanetkirin bike, alîkariya wî bikin, nek ji bona hesûdî û pexîliyê dijî wî rawestin, xwedê neke li ser wî bibin sîxûrên biyanî.

Ev cihên ku min di wesyetnama xwe de nivîsîn bo mizgeft û nexweşxane û xwendihgehê, hûn hemû li pey şiyanên xwe daxwaz bikin heya ku fayde jê bête wergirtin.

Hûn ji xebat û têkoşînê ranewestin, ta ku wek hemû gelên din li jêr destê dijminan rizgar dibin. Malê dinyayê tu ne ye, eger we welat hebe, serbestî hebe, mal û xak û nîştimanê xwe hebe, wî demî dê hemû tiştek we; mal û saman û dewlet û namûs û nîştiman jî hebe.

Ji min re xuyaye ku ji bil mafê xwedê tu mafên din li ser min nîn in, lê eger kesek wesan hizir bike mafek wî kêm yan zêde li ser min heye, min samanek zor li paş xwe hiştiye, dikare ji mîratgirên min daxwaz bike û wergire.

Heya hûn hev negirin sernakevi. Zulm û zoriyê li hev nekin, çunke xwedê zor zû zaliman ji nav dibe, ev soza xwedê ye, zalim wê bişkê, xwedê wê tola zulmê jê veke.

Hêvîxwaz im guhdariya van şîretan bikin û xwedê we bi ser dijminên we de serbixe. Mîna Seîdî dibêje:

Miradî ma nesîhet bud ve goftim
Hewalit ba xuda kerdîm ve reftîm

Xizmetkarê gel û nîştiman Qazî Mihemed

Gora Seîdê Kurdî hîn jî wenda ye

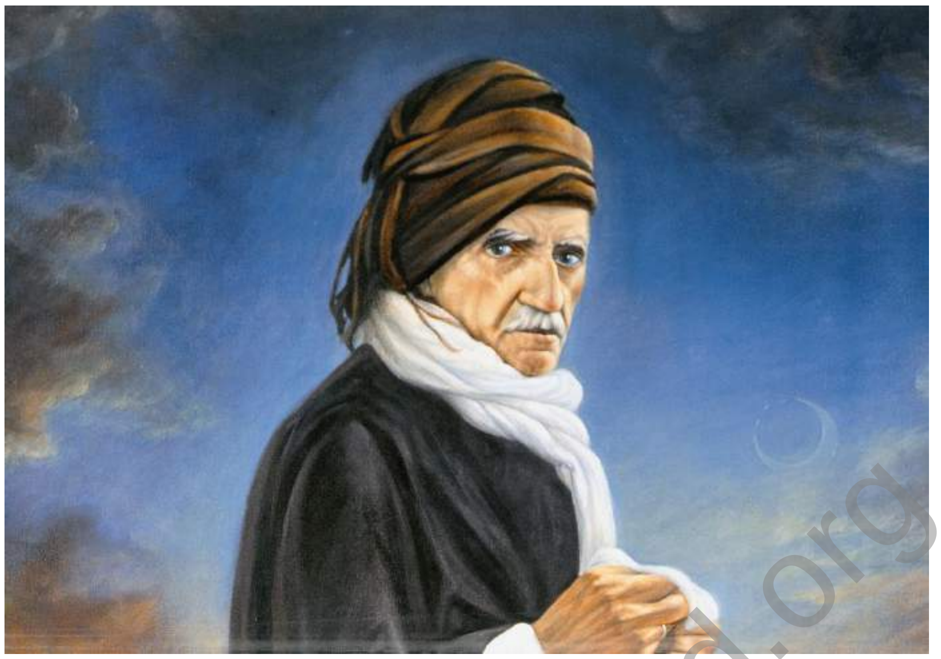

Li gor zanyariyan alimê kurd Seîdê Kurdî beriya niha bi 56 zalan koça dawiyê kiriye. Lê belê heta niha jî cihê qebra wî ji aliyê rayedaran ve nehatiye eşkerekirin. HDP'ê herçend di derbarê peydakirin û radestkirina gorên Şêx Seîd, Seîdê Kurdî, Seyîd Riza û hevalên wan de, pêşniyar û daxwaza lêkolînan ji Parlamenê kir jî, ev daxwaz ji aliyê hikûmetê ve nehat qebûlkirin. Lêkolîner û hezkiriyên Seîdê Kurdî eşkere dikin ku divê êdî cihê gora wî bê eşkerekirin.

Gorên gelek alim, zana rewşenbîr û serkirdeyên kurd nayên zanîn. HDP, ji bo vekolîn û peydakirina gorên Seîdê Kurdî (ku di 23'ê Adara 1960'î jiyana xwe jidest da), Şêx Seîd (ku di 29'ê Adara 1925'ê hate darve kirin) û Seyîd Rizayê (ku di 15'ê Mijdara 1937'ê bi tevê hevalên xwe hate sêdaredan), pêşniyazek pêşkeşê Parlamena Tirkiyê kir da ku cihê gorên wan bên eşkerekirin. HDP'ê di gotara pêşniyazê de diyar kir ku nayê zanîn ka gora van kesayetên kurd li ku derê ye û ji parlamenê daxwaz kir ku ji bo peydakirina wan vekolîn bên kirin. Lê ev pêşniyaz li parlamenê bi dengên AKP û MHP'ê hate red kirin.

Serokê Weqfa Zehrayê û Zübeyir Özbek û lêkolînerê kurd Yunus Dilkoçer ji BasNûçe'yê re axivîn û eşkerekirin ku divê êdî gora Seîdê Kurdî bê eşkerekirin da ku hezkîrî û dildarên wî herin serdana gora wî bikin.

Özsoy: Gorên Şêx Seîd, Seyîd Riza û Seîdê Kurdî wenda ne

Piştî ku pêşniyaz li Parlamenê nehate pejirandin, HDP'ê pêşniyaza xwe bire Desteya Giştî ya Parlemenê. Derbarê mijarê de Parlamenterê HDP'ê yê Çewligê Hişyar Özsoy ku di heman demê de neviyê Şêx Seîdê Pîran e, axivî û got ku bapîrê wî û bi tevê 46 hevalên xwe, piştî ku li Meydana Dagkapî hatine darvekirin termên wan avêtin nava newalekê û piştî derbeya leşkerî ya 1960'î jî ew ji Rihayê girtine û birine şûnekê ku kes pê nizane. Özsoy daxuyand ku wendakirina gorên Şêx Seîd û Seîdê Kurdî jî bi awayek eşkere nîşana wê yekê ye ku wê çi li serê kurdan bê û wiha got: “Şêx Seîd, Seîdê Kurdî û Seyîd Riza ango ev her sê Şêx û Seyidan nekariya bo gorên xwe 2 mîtro cih peyda bikin ku tê de bijîn. Ev helwest jî nîşan dide ku, fikr û nêrînên wan her çi bibe jî, dewlet çi tîne serê kurdan.”

Özsoy, anî ziman ku herwekî berî niha jî dewlet êrişê cenazeyê kesayetên ji bo kurdan girîng in dike. Niha jî malbat, nikarin cenazeyên zarokên xwe eşkere bikin. Özsoy di berdewama axaftina xwe da wiha got: “Bila sivikatiya li hember termê zarokên kurdan bi dawê bibe. Kiryarên wiha li dijî hiqûqa îslamê, hiqûqa şerî, ya mafê mirovan û herwiha ya dewleta tirk e jî. Dema mijar dibe kurd, dewlet pêwîstiyên hiqûqa xwe jî bicîh nayne. Ango ji bo kurdan mafê wek mirovan mirinê jî tine ye.”

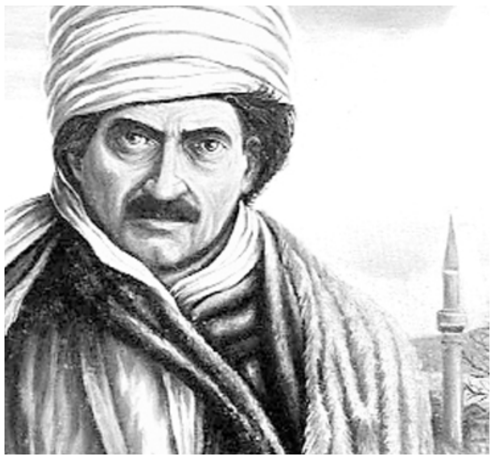

Parlamenterê AKP'ê Yüce: Divê kurd destê xwe ji Seîdê Kurdî bikêşîn

Piştî gotinên Hişyar Özsoy Parlamenterê AKP'ê yê Ispartayê Said Yüce wiha got: “Divê netewperestên kurd destê xwe ji Seîdê Kurdî bikêşîn û êdî wek navgînek siyasî bi kar neynin û vê tiştê wek berpirsiyareyekî exlakî bizanin. Seîdê Kurdî ne tenê yê kurda ye. Yê Tirkiyê ye jî. Heta yek jî mezintirîn zanayê cîhana îslamê ye. Wê her wiha bimîne.” Parlamanterê AKP'ê Yüce îddîa kir ku problema cihê gora Seîdê Kurdî nîne: “Eger mirov li vesiyata Bedîüzzaman binêre, ji hêla cihê gora wî ve problem tune ye. Di tevahî jiyana xwe de ji çanda pêşengiyê dûr maye. Doza Bedîüzzaman ne ya kesî ye. Li dora xizmeta îmanîye. Rastiyên mayînde li ser kesayetên fanî nayên avakirin. Ev pêşniyar, ne pêşniyarakê çêkere. Ev wesfekî ji hev veqetandinê ye. Ew dixwazin ku ji bo netewperestbûna kurdan, destkeftiyan peyda bikin.”

Parlamenterê AKP'ê Maviş: Marksîstên kurd nikarin doza gora Saîdê kurdî bikin

Li Parlemantoya Tirkiyê di navbera parlamanteran de gengeşî derçû û parlamanterê HDP'ê Meral Danış Beştaş û İdris Baluken, parlamanterê AKP'ê jî Nazım Maviş û Bülent Turan jî beşdarê vê gengeşiyê bûn. Parlamenterê AKP'ê yê Sinop'ê Nazım Maviş, di axaftina xwe de got ku nabe mirov li ser mirînan siyasetê bike. Maviş, wiha got: “Yê ku HDP'ê nimînandî, ew ê li hemberî doza Bediüzzaman e. Şêx Seîd, Seyîd Riza û hevalên wan nirxên vî axê ne. Ger hûn dewsa pirsgirêkên vî erdnîgariyê bi sîyaseta Marksîst an jî Lenînîst çêdikin, bi reçete ya Bediüzzaman çêbikin, ji rîsaleyên wî istifade bikin. Ji ber ku we wiha nekir, em jî niha ji we bawer nakin.”

Özbek: Dîtîna gora Seîdê Kurdî bo hezkiriyên wî girîng e

Serokê Weqfa Zehrayê Zübeyir Özbek ji BasNûçe'yê re axivî û bal kişand ser goran Seîdê û tekez kir ku pêdawîstî bi wê yekê heye ku ilm û zanîna Seîdê Kurdî di dibistan zanîngehan de bi cih bibe. Hert wiha Özbek ragihand ku ilimdarê kurd Seîdê Kurdî dixwest ilm û zanîn din ava civaka îslamê de belav bibe û eger rê li ber wê yekê bê vekirin ew ê şad û bextewa bibe. Di berdewamiya axaftina xwe de Özbek jî bal kişand ser diyarnebûna qebra Seîdê Kurdî jî û wiha axivî: “ Eger gora Seîdê Kurdî bê peydakirin ji bo hezkiriyên wî tiştekî girîng e. Hewceye ku gora wî jî bê eşkerekirin û kutabiyên wî herin ser gora wî.”

Dilkoçer: Seîdê Kurdî li Rihayê koça dawî kir

Lêkolîner Yunus Dilkoçer jî ji BasNûçe'yê re axivî û da zanîn Seîdê Kurdî li Rihayê koça dawiyê kiriye û piştî sirgûn û zilmeke mezin a dewletê ew dihere Kurdistanê. Dilkoçer wiha axivî: “ Seîdê Kurdî, piştî 35 sal heps û sirgûnkirina Tirkiyê, çend roj beriya wefata xwe daxwaz dike ku wî bibine Kurdistanê, bajarê Rihayê. Ev daxwaza beriya mirina wî, ji aliyê rayedarên dewletê ve nehat qebûlkirin. Lê ew bi alikariya şagirtên xwe, beyî îzna dewletê û di rêyên asê re xwe digihîne Rihayê. Piştî vê, dewlet pê dihise û Wezîrê Karûbarê Derve Namik Gedîk dibêje, bi çi awayî dibe bila bibe, wî paş de bînin Ispartayê. Lê ew dibêje, ‘na, ezê li vir bimînim û ezê li vir bimirim.’ Wexta ku ûstad wefat dike, li Urfayê, li Dergaha Xelîlu-Rehman dispêrin axê.”

‘Hikûmeta niha jî cihê gora wî eşkere nake’

Her wiha lêkolîner Dilkoçer amaje bi wê yekê dike ku dewletê di saxiya Seîdê Kurdî ew bi îşkenceyê re rû bir û hiştiye û heman îşkence li gora wî jî kiriye û ji termê wî ditirse. Koçer ragihand ku heta niha ew nizanin ku gora wî li kuderê yê û wiha berdewam kir: “Ew dewleta ku di saxiya wî de, di nexweşiya wî de û welhasil di hemû jiyana wî de ji wî ditirsiya, di mirina wî de ji termê wî jî tirsiya. Lewra bi destê rayedarên leşkeriyê, gora wî şikênandin termê wî dizîn. Heya niha jî em nizanin gora wî li ku ye. Tişta ku em dizanin di zabitên dewletê de qeydên cihê gora wî hene. Lê hukûmetên beriya niha çawa ku ev qeyd eşkere nekirine, hukûmeta niha desthilatdar e jî cihê wê eşkere nake.”

‘Ji ber nasnameya kurd nayê eşkerekirin’

Di berdewamiya axaftina xwe jî de Dilkoçer, tekezî bi wê yekê kir ku ji ber nasnamaya kurdbûna Seîdê Kurdî cihê gora wî nayê eşkerekirin û wiha domand. “Sebeba eşkerenekirina gora Bedîuzzeman, bêguman para herî mezin kurdîtiya wî ye. Lewra di jiyana wî de jî timûtim, ew di dadgehan de wek cudahîxwaz û wek şakî dihat tawanbarkirin. Belgeyên ku îro dertên jî vê yekê didin nîşan. Û sebeba duduyan ew mûxalîf bû û di serdemên îstîbdat, meşrûtiyet û cumhûriyetê de jî her wiha bû. Em dizanin ku ev dewlet bi çi çavî li mûxalîfan dinêre û dixwaze piştî wan, çavên kesên din jî bitirsîne. Herwiha qedera gelek mûxalîfên din jî wiha ye, cihê gorên wan jî ne diyar in.”

Hunermend Kazo:

Dengbêjiya îro sergêjî ye

Ercan Ekinci

Hunermend an Dengbêj an Çîrokbêj an jî Stranbêj Kazo. Mirov dikare bi her awayî van peyvan pêşiya navê wî bi kar bîne. Hunermendekî têr û têjî weke deryayek e. Hunermend Kazo serpêhatiyên xwe yê di derbarê muzîk û dengbêjiyê de ji BasNûçe'yê re axivî

Di malbatê de dengbêj hebûn, te çava dest bi dengbêjiyê kir?

Ez li gundekî girêdayî bajarê Wanê bi kurdî ji re dibêjin Ermanisê hatime dinê. A niha ev gund bûye taxekî Wanê. Eslê me ji Xanî ne. Malbatekî him olî him hunerî ye. Bavêmin di gundên derdora xwe de dihate naskirin. Kalkêmin him dîrokvan him jî stranbêj bû. Bapîrêmin bilûrvan bû. Di wî gundê de bîratiya min de em li ser kursiyê li ber tenûrê rûdiniştin bavêmin ji me re stranên xweş digot. Kalkê min qala dîroka kurdî dikir. Di malbatê de dê û bav çi karê bikin, zarok jî ji malbatê fêrî wî tiştê dibe. Yên wekê min jî bavê wan hunermend û çîrokvan be ew jî bi wî şeklê bixweze û nexweze tesîra malbatê li ser zarokan gelek heye. Ez 10 û 15 saliyên xwe de di nav civakê de, min stran digot. Civakê gelek dengê min hezdikir.

Ji bo te di warê dengbêjiyê de Mele Evdilkerîm çavkaniyek û deryayek mezin e. Tu dikarî behsa dengbêjiya wî bikî?

Seydayê herî yê min a mezin ku îro min aniye vî rojê Seydayê Mele Evdilkerîm e. Mele Evdilkerîm weke Cegerxwîn bû. 15 salan em bi hev re man. Seyda carna digot 'Kazo, min bikole ew xezîne ya dergirtî bila neçe bin xweliyê da.' Îro ez dibêjim hey waxx hey waxxx... Seydayê Evdilkerîm tişta digot bi bingehî û bi rengekî cuda digot. Em bêjin wekê min stranek ji camêrek guhdarî kiriye nîvê wî min bîr kiriye û nîvê wî min xelet gotiye, lêdixim serî wî dişikînim û xwîn di jor de tê, Mele Evdilkerîm ne wusa bû, wêjevan û şaîr bû. Ji bo wî ez deyndarê wî me.

Wê demê di warê dengbêjî û muzîkê de derfetên çawa hebûn?

Wê demê Radyoya Êrîvanê hebû û Radyoya Kermanşayê û Radyoya Bexdayê hebûn. Her tîm em li ber wan radyoyan bûn, me guhdarî wan radyoyan dikirin. Ew jî mixtarê gundê me yekê bi înat bû. Li serî darekê ve têlek girêdabû. Dema bernamê radyoyan destpêdikir gundî hemû diciviyan guhdarê bernameyên radyoyan dikirin.

Di wan radyoyan de taybet te guhdarî kî/kê dikir?

Di Radyoya Êrîvanê de yek Gawitê Xelo bû û Şeroyê Biro gelek dengekî bi tesîr li ser hebû, Qarepet bû. Herwiha Belga Qado bû. Gelek hunermendên bihêz hebûn. Me wan hunermendan guhdarî dikir. Di radyoya Kermanşayê de Kawîs Axa tê bîra min. Yê Bexdayê Mihemed Arif Cîzrawî bû. Bi rastî jî gelek tesîra wî li ser min heye. Di wê demê de bername ya pêşî ku dihate weşandin behsa Mihemed Arif bikira ew roj ez ranedizam. Teqez dê min wî guhdarî bikiriya, ewqas tesîra Mihemed Arif li ser min hebû. Di Radyo ya Bexdayê de ji bilî Mihemed Arif, Seîd hebû, Îsa hebû û paşî Meryemxan hebû ên ku kurdî (kurmancî) digotin. Yên bi zarava soranî digotin; Hesen Zîrek bû, dengekî bi hêz bû. Lê yê ku herî tesîrekî min ji hildaye hunermendê soran Tahir Tewfîq bû. Gotinên wî hemû meqamê Sabahê bû û gelek rind digot. Elî Merdan û Fûad Ahmed jî hunermendên gelek baş bûn.

Hunermend an Dengbêj Kazo çima îro ne li Kurdistanê lê li Stenbolê dijî?

Di pêşiya me de gelek tişt qewimîne. Pêşkêşiya cara yekemîn dengbêjiya di nava gel de rabûn li ser dikê alemê re anî ziman, xelk hîşyar kir, gelê me yên kurd bîr û baweriya xwe anî, Şivan di helbestên xwe de û Kazo jî di stranên xwe de di nava gel de cîh girt. Ji ber vê yekî tengasî çêdibe pêşiya te. Tu wî tengasiyê ser xwe bigirî, biavêjî an jî zû winda nebî, xwe bigihînî gelê xwe. Divê ew hunera di bar û dilê me de em winda nekin û bigihîjin zarokên xwe yê roja pêşerojê ji bo dîroka miletekî winda nebe divê tu xwe biparêzî. Parastin lazim e. Tengasî li welat çêbû. Mal hatin gulebarankirin. Tengasiya min kişand tu hunermend nekêşaye.

20 - 30 sal berê li Bakûr di nava çend hunermendan de yek jî Kazo bû lê îro deng jê dernakeve. Çima?

Kesên ku xebata rastî di nava gelê xwe de bimeşîne cihên wî hinek kêm e. Rastî yek e. Ew tênegihîştina hunermendî ya me kurdan, cehaletê mala me xira kir. Hêj niha jî ev rewş dimeşe. Bes di Serhedê de wexta ku min tenbûr destpêkirin, helbest û stran gotin an jî gel hîşyar kirin ji wî hîşyarbûnê de dilnaxwazê te jî çêdibe. Ev ên ji me re pirsgirêkê çêdikin mirov, pismam û miletê te ye an jî hunermendên ku ên nezayî û şaşî ne. Ji ber wî nakokî xistine nava miletê me da. Kesên ku babeta huner de xwe hazir nekirî ew kes hatin ketin serî hizban û komelan, serkêşiya hunerê kirin. Huner kuştin, xeniqandin, avêtin nava dest û pêyan. Min jî got 'ez di vê rêyê de nînim.' Zimanê min zimanekî paqij e û kurdî ye. Ew kesên ku îro qaşo pêşkêşiya hunerê dikin bi rastî bi zanîstî hunerê dixitimînin û pêşî lê digirin.

Taybetmendiyên Kazo çi ye di warê hunerê de?

Hestên hunermend zaravekî nazik e. Eger hunermend pêşiya gelê xwe nebîne û di pêş xwe de jî hêzekî mezin nebîne, tenê dimîne. Lê nayê wî wateyê tenê di warê dengbêjiyê de eger hunermendek di şaxêkê de bimîne ew jî kêmasiyekî mezin e. Divê di warê siyasi, dîrok û dengbêjiyê de xwe amade bike. Gel çi bixwaze divê hunermend jî li gorî wê rewşê xwe amade bike. Eger ku tu van bi cî neyînî şaxek ji hunera te kêm dimîne. Cudabûna min di warê hunerê de çi ye ez bêjim; yek ev e: Kîjan hunermend çi bêje ez dikarim bi kar bînim. Yê duduyan jî ew bûyerên ku qewimîne yek bi yek min aniye cî.

Tu li ser dengbêjiya îro çi difikirî?

Dengbêjiya îro ne dengbêjî ye, sergêjî ye. Delîl Dîlanar û Hozan Aydin ne têda. Ev herdu hunermend xwe di warê dengbêjiyê de amade kirine û pêş xistine. Wekê din ên îro derdikevin televîzyonan xwe li ba dikin, destmalan li ba dikin û behsa dengbêjî dikin, ev hemû mal xira kirine. Ev sergêjî ye ne dengbêjî ye. Çimki serê mirovan dişînin. Çi tişta ne baş hebe dikevin nava wê hunerê û diavêjin nava dest û pêyan, diperçiqînin. Sergêjî ev e.

Te komekî bi navê wî Koma Şîrvan damezirandibû ji malbata xwe. Tu dikarî qala wê komê bikî?

Di wê demê ji malbatê me Koma Şêrê Wanê damezirand. Ev nav di herêmê de deng da. Di sala 1990'îde Arif Sağ hatibû Wanê. Di wê demê HEP nûh hatibû damezirandin. Di sînemayê de cara yekemîn ez derketim li ser dikê piştî Arîf Sağ, min kurdî got. Hawar dinya xirabû. Kesên ku ronîkê negirtbûya tunebû. Ew qas tiştekî xerîb bû.

Te li ser wî dikê cara yekem kîjan stran got, tê bîra te?

Stranekê soranî hebû. Navê wê "Dildarê xweş î nazenîn" bû. Me him stranên govendî him jî stranên qlasîk digotin. Piştî konserê Arif Sağ got me 'werin cem min.' Em çûn cem Arif Sağ, kaseta me çêkir. Kaseta me ya yekem bi navê "Newroz / Zimanê Kurdî" bû. Me xwest ku em ji bo kasetê ruxsetê bisitînin. Lê peyva 'kom'ê qebûl nekirin. A din jî gotin 'peyva şêr kurdî ye, nabe.'Destûrê nedan. Me jî bi înat Koma Şêrê Wanê me kir Koma Şîrwan.

Heta îro we çend albûm derixistiye?

Teqrîben 27 albûm hene. Salê carek me du kaset derdixist. Heta niha 16 – 17 kasetên me yên Koma Şîrwan hene û 14 jî yê min tenê ku min li ser dengbêjî gotine hene.